

Գ Լ Ո Բ Ո Ի Մ

Վ Ե Լ Ը Ո Ի Ծ Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Լ

«ՄԵԾ ՈՒԹՆՅԱԿԻ» ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ
ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ «ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ
ՓՈՒԼՈՒՄ»

Հուլիս, 2006

«ՆՈՐԱՎԱՆՔ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Գ Լ Ո Ւ Բ Ո Ւ Մ

Վերլուծական տեղեկագիր

Г Л О Б У С

Аналитический бюллетень

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

«Մեծ ութնյակի» վեհաժողովը և զարգացումները «անցումային փուլում»

«Ութնյակի» հանդիպման շուրջ	5
Իրանի միջուկային ծրագիրը «Մեծ ութնյակի» գագաթաժողովի օրակարգում և իսրայելա-լիբանանյան հակամարտությունը	9
Մերձավորարևելյան ճգնաժամ. երկու նպատակ	13
«Մեծ ութնյակի» 2006թ. գագաթաժողովը և «վրացական հարցը»	18
Աշխարհատնտեսական մրցակցություն	20
Գաղափարախոսական գործոնի վերարժեքավորում	23

Ռազմական տեսություն

В НАТО на российских танках: некоторые аспекты принятия военной доктрины и развития вооруженных сил Азербайджана	26
Корейские ракетные испытания	29

Հավելված

Информационные технологии	33
---------------------------------	----

«ՈՒԹՆՅԱԿԻ» ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ՇՈՒՐՁ

Մեծ տերությունների ղեկավարների վեհաժողովները երբեմն ընկալվում են որպես «համաշխարհային կառավարության» նիստեր, որոնք կանխորոշում են գլոբալ զարգացումները: Անշուշտ, նման մոտեցումը չափազանցություն է: Ավելին, փորձագետների հաշվարկների համաձայն՝ իրագործվում է ընդունված որոշումների ընդամենը մի մասը: Սակայն պետք է ընդունել, որ վեհաժողովների ընթացքում քննարկվում են ռազմավարական հրատապ խնդիրներ, ամրագրվում են կողմերի դիրքորոշումները, ձևավորվում են քաղաքական «խաղի կանոնները»:

Պատմական ակնարկ

Վեհաժողովներն ունեն ավելի քան 30-ամյա պատմություն, և պետերբուրգյան հանդիպումն էլ 32-րդն է: Առաջինը կայացել է 1975թ., երբ Ֆրանսիայի նախագահ Վալերի Ժիսկար դ'Էստենն իր նստավայր Ռամբույեի ամրոց հրավիրեց ԱՄՆ-ի, Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության, Ճապոնիայի և Իտալիայի ղեկավարներին: Այսպիսով, վեհաժողովների կնքահայրը փայլուն քաղաքական գործիչ Ժիսկար դ'Էստենն է, որին ներկայումս ավելի շուտ ճանաչում են որպես Եվրասահմանադրության հեղինակի: Նախատեսվում էր, որ Ռամբույեում կողմերը ոչ պաշտոնական մակարդակով պիտի քննարկեն համաշխարհային տնտեսության վիճակը (որն, ի դեպ, նոր էր վերականգնվում 1973թ. Արաբ-իսրայելյան պատերազմից հետո նավթի գների կտրուկ բարձրացմանը հետևած ճգնաժամից): Վեհաժողովի մասնակիցներին հրապուրեցին հանդիպման գաղափարն ու ձևաչափը, և որոշում ընդունվեց կանոնավոր կերպով նման հանդիպումներ գումարել՝ ամեն տարի, մայիս-հուլիս ժամանակահատվածում: Արդեն հաջորդ՝ 1976թ. ԱՄՆ առաջարկությամբ այդ «գերակումբին» միացավ Կանադան՝ ձևավորելով հանրահայտ «յոթնյակը»:

1986թ., «պերեստրոյկայի» տարիներին, ԽՍՀՄ-ը, հանձին Միխայիլ Գորբաչովի, ջանում էր անդամագրվել «յոթնյակին»: Սակայն դա տեղի ունեցավ միայն 1992-ին՝ Սյունխենում, երբ որպես ոչ լիիրավ անդամ՝ վեհաժողով հրավիրվեց արդեն Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինը: Միայն 1998-ին այդ տերությունը դարձավ հեղինակավոր ակումբի անդամ, և «յոթնյակը» վերածվեց «ութնյակի»: Այս տարվա հանդիպումն առաջինն է, որ տեղի է ունենում Ռուսաստանում և որում նախագահում է Վ.Պուտինը: Աշխատանքներին հրավիրվել են նաև ՄԱԿ-ի, Եվրախորհրդի, այլ միջազգային կազմակերպությունների, ինչպես նաև տվյալ հանդիպման ուշադրության կենտրոնում գտնվող երկրների ղեկավարներ:

Վերջին տարիներին գլոբալ քաղաքական և տնտեսական հարթությունում ի հայտ են եկել նոր դերակատարներ (օրինակ՝ Չինաստանը, որի տնտեսությունը, համաձայն տարբեր գնահատականների, գրավում է աշխարհում նվազագույնը 4-րդ տեղը): Այդ պատճառով «ութի» ձևաչափը որոշակիորեն կորցրել է իր ներկայացուցչականությունը: Մասնավորապես Թոնի Բլերն առաջարկում է վեհաժողովին անդամագրել Չինաստանը, Հնդկաստանը, Բրազիլիան, Մեքսիկան և Հարավաֆրիկյան Միությունը:

Կարգավիճակը և աշխատանքը

Վեհաժողովն առայսօր չունի միջազգային կազմակերպության կարգավիճակ, այն գրանցված չէ ՄԱԿ-ում և չունի մշտական գործող մարմիններ: Հանդիպմանը նախորդող ժամանակահատվածում տեղի են ունենում բազմաթիվ «ենթավեհաժողովներ»: Դրանցից մի քանիսը, օրինակ՝ անդամ երկրների արտաքին գործերի և ֆինանսների նախարարների հանդիպումները, գործնական նշանակություն ունեն, քանի որ նախապատրաստում են օրա-

կարգի հարցերը: Դրան գուգահեռ՝ մինչվեհաժողովային հավաքներ սկսել են գումարել նաև տարբեր հասարակական կազմակերպություններ, որոնք այդպիսով փորձում են ուշադրություն հրավիրել այս կամ այն հրատապ հարցի վրա: Պետերբուրգյան հանդիպման «ենթավեհաժողովներից» ամենաուշագրավը Մոսկվայում Ռուսական Ուղղափառ եկեղեցու նախաձեռնած տարբեր կրոնական դավանանքների ներկայացուցիչների համաժողովն էր, որի նպատակն էր վիճարկել «ունիվերսալ ժողովրդավարության» ամերիկյան դրույթը:

Վեհաժողովների պաշտոնական օրակարգը հաստատում է հյուրընկալող կողմը. այս տարի մասնակիցները քննարկել են էներգամոտանգության, ինֆեկցիոն հիվանդությունների կանխարգելման և կրթության խնդիրները: Մակայն ոչ պաշտոնական հանդիպումներում «ուրթյակի» ղեկավարները քննարկում են գլոբալ քաղաքականության, գաղափարախոսության և տնտեսության հրատապ խնդիրները:

ԱՄՆ-Եվրոպա, Ճապոնիա

Պետերբուրգյան վեհաժողովում, ի տարբերություն վերջին տարիների հանդիպումների, չափազանց մեծ է այն խնդիրների ցանկը, որոնցում կողմերի դիրքորոշումները սկզբունքորեն տարբերվում են: Դա արտահայտվում է նաև ԱՄՆ-ի և եվրոպական երկրների (Ֆրանսիա, Գերմանիա, Ռոմանո Պրոդիի իշխանության գալուց հետո՝ նաև Իտալիա) միջև տարաձայնություններով՝ Իրաքի, Իրանի միջուկային ծրագրի, Բուրայելի և «ՀԱՄԱԶ»-ի, «ՀԶԲՈԼԼԱՀ»-ի, Լիբանանի միջև ընթացող ռազմական գործողությունների շուրջ: Այսպիսով, կարելի է ամրագրել, որ արևմտյան տերությունների միջև եղած նախկին համերաշխությունը զգալիորեն խախտվել է:

Հատկանշական է, որ ԱՄՆ-Ճապոնիա հարաբերություններում, չնայած ընդհանուր շահերի առկայությանը (Հյուսիսային Կորեայի հիմնախնդիրը և Չինաստանի տարածաշրջանային գերակայության հետ կապված հարցերը), ներկայումս նկատվում է որոշակի լարվածություն:

Հակասությունները ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի միջև

Աշխարհաքաղաքական մրցակցությունը ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի միջև ընդունել է աննախադեպ սուր բնույթ, և դա առավել չափով արտահայտվում է Ուկրաինայում, որտեղ Մոսկվան ներկա փուլում խլել է նախաձեռնությունն արևմտյան կողմնորոշում ունեցող «նարնջագույններից»: Միննույն ժամանակ, քաղաքական ուժերի միջև անհանդուրժողականությունն այնքան մեծ է, որ Յուլյա Տիմոշենկոյի կազմակերպությունը, համաձայն ՋԼՄ-ի, փորձում է զինել Արևմտյան Ուկրաինայի իր համախոհներին. այդ նպատակով, մասնավորապես, տրամադրվել է \$12մլն: Բարդ իրադրություն է ձևավորվել Ուկրաինայի և Մոլդովայի կողմից շրջափակված Մերձդնեստրում (որտեղ սեպտեմբերի 17-ին սպասվում է անկախության հանրաքվեի անցկացում): Այդ չճանաչված հանրապետության հիմնախնդրի՝ Մոսկվայի համար ընդունելի լուծումները նույնպես ռուս-ուկրաինական հարաբերությունների հարթությունում են:

Իրադրությունը սրվել է նաև վրաց-օսական հակամարտության գոտում (վեհաժողովի նախօրեին Ցխինվալում տեղի ունեցած ահաբեկչություններին և ռուսաստանյան դիվանագետների նկատմամբ սադրանքներին Ռուսաստանը պատասխանեց Հյուսիսկովկասյան ռազմական օկրուգի և 58-րդ բանակի լայնածավալ զինավարժություններով): Պետք է նշել, որ «վրացական հարցը» տեղափոխվել է ռուս-ամերիկյան հարաբերությունների հարթություն, որտեղ կողմերը բավական անզիջում դիրքեր են գրավել (*տես կցված «Մեծ ութնյակի» 2006թ. գազաթաժողովը և «վրացական հարցը» հոդվածը*): Չնայած ԵԱՀԿ ձևաչափում թվացյալ համաձայնեցված քայլերին՝ ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի մոտեցումները ԼՂՀ խնդրում սկզբունքորեն տարբեր են:

Կողմերը խնդիրներ ունեն նաև տնտեսական ոլորտում, և Ռուսաստանին Առևտրի համաշխարհային կազմակերպություն ընդունելու շարունակական ձգձգումը (այդ հարցում ԱՄՆ-ի հետ համերաշխ գործում է Վրաստանը) դրա ապացույցն է: Տարաձայնություններ կան նաև էներգետիկայի ոլորտում, չնայած վեհաժողովի էներգետիկ անվտանգության վերա-

բերյալ ընդունված փաստաթղթում տեղ է գտել էներգակիրների տարանցումն ապահովող երկրների պատասխանատվության մասին բանաձևը: Դա համարվում է ռուսաստանյան դիվանագիտության հաղթանակ՝ հաշվի առնելով Ուկրաինայով անցնող խողովակաշարից գազի շրթման հետ կապված խնդիրները): Միևնույն ժամանակ, ԱՄՆ-ը և նրա դաշնակիցներն Արևելյան Եվրոպայում հետևողականորեն պայքարում են գազի ոլորտում Ռուսաստանի ունեցած գերակայության դեմ: Էներգետիկայի համատեքստում տեղին է նշել, որ Ռուսաստանը հիմնել է հումքային բորսա, որտեղ նավթի և ոսկու գները ձևավորվում են ռուսական ռուբլով, ինչը մարտահրավեր է այդ ոլորտում գլոբալ տնտեսական մենատեր հանդիսացող ԱՄՆ-ին: Հատկանշական է, որ նավթային բորսա է բացել նաև Իրանը, որտեղ առքը և վաճառքը կատարվում են եվրոյով, այլ ոչ թե դոլարով, ինչը նույնպես հարվածում է ռեգերվային արտարժույթ հանդիսացող դոլարի մենատիրական կարգավիճակին (*տես «Աշխարհատնտեսական մրցակցություն» հոդվածը*):

ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի տարաձայնությունները սկզբունքային բնույթ են կրում նաև գաղափարախոսական ոլորտում: Կողմերը ձևականորեն գտնվում են նույն գաղափարախոսական դաշտում, սակայն յուրովի են մեկնաբանում ժողովրդավարության դրույթները և անգամ այդ հասկացությունը: Համաձայն ամերիկյան մոտեցման՝ դեմոկրատիան ունիվերսալ բնույթ է կրում, և բոլոր ազգերը պետք է այն ընդունեն նույնաբար, իսկ ռուսական կողմն առաջ է քաշել «ինքնիշխան ժողովրդավարության» վերաբերյալ թեզը, որը ենթադրում է ազգային պետության գործոնի կարևորումը ժողովրդավարական համակարգում: Անշուշտ, ժողովրդավարության նման տարբեր մեկնաբանումները, ըստ էության, արտահայտում են կողմերի տարբեր աշխարհայացքներն ու ազգային շահերը (*տես «Գաղափարախոսական գործոնի վերարժեքավորում» հոդվածը*):

«Ժողովրդավարական սկզբունքներից» հեռանալու մասին դրույթը տեղ է գտել ռուսաստանյան քաղաքականության վերաբերյալ ԱՄՆ պաշտոնական փաստաթղթերում և, որպես հետևանք, այսօր Ռուսաստանը ենթարկվում է արևմտյան ՋԼՄ զանգվածային տեղեկատվական հարձակմանը: Հատկանշական է, որ մինչպետերբուրգյան վեհաժողովը սենատորներ Լիբերմանը և Մակքեյնը հարց էին բարձրացրել Ռուսաստանին «ուլթնյակից» վտարելու մասին: Այդ համատեքստում պատահական չէ, որ նախագահ Բուշը Մանկտ Պետերբուրգում առաջին հերթին հանդիպեց Պուտինի վարչակազմի նկատմամբ ընդդիմադիր հասարակական կազմակերպությունների հետ:

Հակասություններն ԱՄՆ-ի և ՇՀԿ անդամ երկրների միջև

Գլոբալ քաղաքական դերակատարների միջև հակասությունների մի մասն այսօր ընկած է ԱՄՆ-ՇՀԿ հարթությունում: Նշենք դրանցից մի քանիսը.

1. Միջին Ասիայում աճում է ՇՀԿ ազդեցությունը, և որպես հետևանք՝ շարունակվում է ԱՄՆ-ին տարածաշրջանից դուրս մղելու գործընթացը: Այդ համատեքստում հատկանշական է ոչ միայն Ուզբեկստանի անդամագրվելը Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությանը, այլև Կիրգիզիայի իշխանությունների գործողությունները: Օրերս Բիշքեքից վտարվեցին երկու ամերիկյան դիվանագետներ, իսկ Մանասի ամերիկյան ռազմաօդային բազայի շուրջ ընթացող բանակցություններում կիրգիզները գրավել են ավելի քան կոշտ դիրքորոշում (մասնավորապես՝ վարձակալման ներկայիս գինը \$2.7 մլն, բարձրացնել մինչև \$200 մլն):
2. Հյուսիսային Կորեան, չնայած ՄԱԿ-ի ընդունած փոքր-ինչ պայմանական պատժամիջոցներին (արգելվել է այդ պետություն ներկրել հրթիռամիջուկային տեխնոլոգիաներ), չի հրաժարվում իրագործել իր հրթիռամիջուկային ծրագիրը: ԱՄՆ-ի կոշտ դիրքորոշմանն այդ խնդրում Ռուսաստանը և Չինաստանը (որը, համաձայն որոշ փորձագետների, անուղղակիորեն օգտագործում է ԱՄՆ-ի դեմ կորեական միջուկահրթիռային «խաղաթուղթը») հակադրում են դիվանագիտական միջոցներով խնդրի լուծման իրենց մոտեցումները:
3. ՇՀԿ աջակցությունից օգտվում է նաև Իրանը: Այդ երկիրը, չնայած, այսպես կոչված, վեցյակի (ԱՄՆ, Ռուսաստան, Չինաստան, Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա և Գերմանիա)

կողմից Վիեննայում մշակված և Իրանին առաջարկված (թվում է, թե շահավետ) ծրագրին, չի հրաժարվում իր միջուկային ծրագրից: Համաձայն փորձագետների, Իրանի ակտիվ մասնակցությունը Մերձավոր Արևելքում ընթացող իսրայելա-պաղեստինյան ռազմական գործողություններին կասկած չի հարուցում: Այսօր կան բոլոր նախադրյալները պնդելու, որ այդ երկիրը ձգտում է գերակայել տարածաշրջանում և դառնալ իսլամական աշխարհի առաջատարը (*տես «Իրանի միջուկային ծրագիրը «Մեծ ութնյակի» գազաթաժողովի համատեքստում և իսրայելա-լիբանանյան հակամարտությունը» և «Մերձավորարևելյան ճգնաժամ. երկու նպատակ» հոդվածները*):

Որոշ հետևություններ

Ներկայացված քաղաքական պատկերը վկայում է, որ այսօր աշխարհաքաղաքական հիմնական դերակատարների միջև տևական, երկարաժամկետ համաձայնությունների ձեռք բերումը խիստ դժվարեցված է, քանի որ նրանց միջև առկա են քաղաքական, տնտեսական և գաղափարախոսական բնույթի սկզբունքային հակասություններ: Կարելի է փաստել նաև, որ պետերբուրգյան վեհաժողովը թերևս ամրագրեց ԱՄՆ համաշխարհային բացարձակ գերակայության ավարտը և ՇՀԿ ձևաչափի երկրների գլոբալ հարթությունում հավակնությունների առկայությունը:

Միևնույն ժամանակ խոսել հստակ բազմաբևեռ համակարգի մասին փոքր ինչ վաղ է: Ներկա փուլը կրում է անցումային բնույթ և ԱՄՆ ռազմաքաղաքական (հատկապես՝ ռազմական) հզորությունը դեռևս գերազանցում է ամեն մի առանձին աշխարհաքաղաքական դերակատարի ռեսուրսները: Անցումային փուլում գրեթե բոլոր երկրները այս կամ այն չափով փորձում են հետամուտ լինել կոնկրետ իրադրություններից բխող կարճաժամկետ սեփական շահերին: Նման տրամաբանությունը հանգեցնում մի վիճակի, երբ քաղաքական դերակատարները կարող են միմյանց հետ միավորվել առանձին խնդիրների շուրջ և միևնույն ժամանակ պայքարել միմյանց դեմ այլ ոլորտներում:

***Գագիկ Հարությունյան
«Նորավանք» հիմնադրամ***

ԻՐԱՆԻ ՄԻԶՈՒԿԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ «ՄԵԾ ՈՒԹՆՅԱԿԻ»
ԳԱԳԱԹԱԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳՈՒՄ և ԻՍՐԱՅԵԼԱ-ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ
ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նախատեսվում էր, որ «Մեծ ութնյակի» Սանկտ Պետերբուրգի գազաթաժողովի ոչ պաշտոնական օրակարգի շրջանակներում քննարկվող հիմնական խնդիրներից մեկը Իրանի միջուկային ծրագիրն էր: Սակայն միայն առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե Իրանի շուրջ զարգացումները և Թեհրանի արտաքին քաղաքականությունը կապված են միայն միջուկային ծրագրի հիմնախնդրի հետ:

Նշենք այն փուլային ընթացքը, որն առկա էր գազաթաժողովի՝ Իրանի հետ կապված քննարկումների նախաշեմին:

1. **Հունիսի մեկ:** Միջազգային «վեցյակը»՝ ի դեմս Գերմանիայի, Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի, ԱՄՆ-ի և Չինաստանի, Իրանին ներկայացրեց առաջարկությունների փաթեթ միջուկային ծրագրի զարգացման սահմանափակման մասին: «Վեցյակն» անուղղակիորեն հայտարարեց, որ կսպասի Իրանի պատասխանին մինչև Սանկտ Պետերբուրգի գազաթաժողովը:
2. **ՇՀԿ գազաթաժողով:** **Հունիսի տասնհինգ:** Իրանը բանակցություններ է վարում Ռուսաստանի և Չինաստանի հետ, որոնց արդյունքում խոստանում է լքջորեն քննարկել իրեն ներկայացված առաջարկությունները և պատասխան ներկայացնել մինչև հուլիսի կեսը, այսինքն՝ մինչև պետերբուրգյան գազաթաժողովը:
3. **Հունիսի քսանութին** Ռուսաստանի պաշտպանության նախարար Ս.Իվանովը, կանխատեսելով «ուկրաինական» և «իրանական» հիմնախնդիրների քննարկումը Սանկտ Պետերբուրգում, Ռուսաստանի համար ձեռնտու տարբերակով «կապում» է այս հարցերը՝ մեղադրելով Ուկրաինային Իրանին հրթիռներ վաճառելու մեջ:
4. **Հուլիսի ութին** Իրանի անվտանգության խորհրդի քարտուղար և միջուկային հարցերի գծով բանակցող Ալի Լարիջանին, որը պետք է Փարիզում ներկայացնեի Իրանի պատասխանը «վեցյակին»՝ վերջինիս արած առաջարկությունների կտրվածքով, հայտարարում է, որ հետաձգում է իր այցը Փարիզ, քանի որ իրանական հետախուզությունը տեղեկություն ունի, որ պատրաստվում է մահափորձ իր դեմ: Այսպիսով, Լարիջանին իր այցը հետաձգում է մինչև գազաթաժողովի նախօրեն և զրկում «վեցյակին» արագ արձագանքելու հնարավորությունից:
5. **Հուլիսի տասներեքին**, գրեթե անբացատրելի պատճառներով, լիբանանյան «Հզբոլլահը» հարձակվում է Իսրայելի վրա և հրահրում իսրայելա-լիբանանյան բախումներ: Նույն օրը երեկոյան Լարիջանին մերժում է «վեցյակի» առաջարկությունները և Փարիզից վերադառնում Թեհրան:
6. **Հուլիսի տասնհինգին** իրանական հեռուստատեսությունը հայտնում է, որ վերջին տասնհինգ տարվա ընթացքում Թեհրանը «Հզբոլլահին» է մատակարարել տասը հազարից ավելի հրթիռ՝ ուղղակիորեն մատնանշելով այն հնարավոր մասնակցությունը, որն ունի Թեհրանը Իսրայելի ոմբահարումներում:
7. **Հուլիսի տասնհինգին** Իսրայելի գլխավոր շտաբը հայտարարում է, որ իսրայելական նավերի վրա «Հզբոլլահի» բաց թողած հրթիռները պատրաստված են Իրանում: Իրանը չի հերքում այս տեղեկատվությունը:
8. **Սանկտ Պետերբուրգի գազաթաժողովն անցնում է Իրանի միջուկային ծրագրի քննարկումներով, որոնք, սակայն, հաշվի առնելով Մերձավոր Արևելքում սկսված պատերազ-**

մը, կարծես թե կրեցին երրորդական բնույթ՝ հրատապությամբ զիջելով նաև Հյուսիսային Կորեայի հիմնախնդրին:

Հաշվի առնելով այն, որ «Հզբոլլահ» կազմակերպությունը հովանավորվում և մասամբ ուղղորդվում է Իրանի կողմից, կարելի է ենթադրել, որ իսրայելա-լիբանանյան բախումը հրահրված կարող է լինել հենց Թեհրանի միջամտությամբ: Այսպիսի հրահրման հիմնական նպատակներ կարող են լինել.

ա) միջազգային հանրության, այդ թվում նաև Սանկտ Պետերբուրգի գազաթաժողովի մասնակիցների ուշադրության շեղում իրանական հիմնախնդրից,

բ) մատնանշել և ստուգել սեփական միջոցները՝ Իսրայելի և ԱՄՆ-ի հետ հնարավոր հակամարտության նախօրյակին,

գ) ստիպել միջազգային հանրությանը դիմել Իրանի միջնորդությանը «Հզբոլլահի» հետ բանակցությունների համար:

Սակայն, բացի վերը նշված ընթացիկ նպատակների լուծման անհրաժեշտությունից, Իրանի ակտիվացումը կարող է մատնանշել Թեհրանի պատրաստակամությունը երկարաժամկետ հակամարտության մեջ մտնել ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետ, որը, ինչպես բազմիցս նշել են Իրանի ղեկավարները, կարող է ընթանալ երեք ձևաչափով:

- **«Հզբոլլահին» ընդդեմ Իսրայելի.** - Իրան-ԱՄՆ հակամարտության հնարավոր մասնակից պետք է լինի հենց «Հզբոլլահը», որն ավելի, քան ցանկացած այլ արաբական քաղաքական կամ ահաբեկչական կազմակերպություն, կարող է կազմակերպված և նպատակաուղղված հարվածներ հասցնել Իսրայելին և ԱՄՆ քաղաքացիներին: «Հզբոլլահի» վերադարձն ահաբեկչական գործողություններին կարող է նաև հիմք հանդիսանալ Լիբանանում նոր քաղաքացիական պատերազմի սկսման համար: Այս պատերազմը կպայմանավորի համաշխարհային, այդ թվում նաև ամերիկյան ուժերի և ուշադրության վերադասավորում Լիբանանի ուղղությամբ:
- **«Նավթային զենք».** - Իրանի կողմից նավթի արտահանման սահմանափակումը խիստ անկայունություն կարող է հարուցել համաշխարհային նավթային շուկայում՝ այս վառելիքի գինը հասցնելով աննախադեպ բարձր մակարդակի: Նավթի արտահանման լիարժեք դադարն այսօր հնարավոր չէ նավթային գերեկամուտներ ստացող Իրանի համար: Սակայն այս տարվա սկզբից Իրանը ձեռնարկում է քայլեր, որոնք կարող են ապահովել նավթի բարձր գների պահպանումն առանց նավթի արտահանման սահմանափակման: Սա վերաբերում է, առաջին հերթին, Թեհրանի այն որոշմանը, որ Իրանն այսուհետև ինքնուրույն է կազմակերպելու իր նավթի վաճառքը և դա անելու է սեփական տարածքում՝ Քիշ կղզու ազատ տնտեսական գոտում: Բացի դրանից, Թեհրանը հայտարարել է, որ առքն ու վաճառքը տեղի են ունենալու ոչ թե դոլարով, այլ եվրոյով: Սա մեծ հարված կարող է հասցնել ԱՄՆ դոլարի դիրքերին միջազգային նավթային շուկայում: Բացի դրանից, Քիշում իրանցիները հնարավորություն կունենան կազմակերպել սեփական նավթային սև շուկա, որը թույլ կտա չհայտարարագրել վաճառվող նավթը և ստեղծել արհեստական դեֆիցիտ համաշխարհային շուկայում: Սա ևս մեկ խթան կլինի նավթի գների թռիչքի համար: Առաջին առքն ու վաճառքը Քիշի նավթային բորսայում նախատեսվում է սեպտեմբերին:
- **«Իրաքյան պատերազմ».** - Միակ ռեսուրսը, որն այսօր օգտագործվում է Իրանի կողմից սահմանափակ չափով, գուցե իրաքյան շիաների՝ ԱՄՆ նկատմամբ անհնազանդության հրահրումն է: Նման անհնազանդության հրահրման նպատակահարմարությունն ավելանում է ամեն ամիս՝ կապված այն ինտենսիվության հետ, որով ամերիկացիները ոչնչացնում են սուննի ծայրահեղականներին: «Ազատասերների» ճամբարի հետագա մաքրումը սուննիներից հնարավորություն կտա Իրանին հրահրել լայնածավալ շիական հակամերիկյան պայքար, առանց երկնչելու, որ այդ պայքարի առաջնամասում կհայտնվեն Սաուդյան Արաբիայի և «Ալ-Կաիդայի» կողմից հովանավորվող սուննի արմատականները: Այսօր ցուցադրելով որոշակի լոյալություն ամերիկացիների նկատ-

մամբ՝ իրաքյան շիաները խուսափում են ԱՄՆ զորքերի հետ բախումներից՝ դրանով իսկ Վաշինգտոնին զրկելով շիա ղեկավարների հետ այնպիսի գրեթե լեգիտիմ հաշվեհարդար տեսնելու հնարավորությունից, ինչպես դա տեղի է ունենում սուննիների հետ: Առայժմ շիաներն օժանդակում են ԱՄՆ զորքերին սուննիների պարագլուխների վերացման գործում: Այս քաղաքականության մաս կարող է կազմել այն հնարավոր օգնությունը, որն Իրանը ներկայացրել է ԱՄՆ-ին «Ալ-Կաիդայի» իրաքյան պարագլուխ Ազ-Ջարքաուիի ոչնչացման համար: Միևնույն ժամանակ, իրաքյան շիաները դեռ համարժեք չեն արձագանքում իրենց դեմ ուղղված ահաբեկչություններին՝ հասկանալով, որ դրանց հետևում կարող են կանգնած լինել ամերիկյան ուժերը, որոնք շահագրգռված են շիա-սուննի-քուրդ ձևաչափով քաղաքացիական բախումների և պատերազմի մեջ:

Ինչպես տեսնում ենք, Իրանը վերջին տարվա ընթացքում ակտիվորեն օգտագործում է իր հակաամերիկյան և հակախրայելական ռեսուրսները: Կարճաժամկետ հեռանկարի տեսանկյունից սա, իհարկե, կապված է միջուկային ծրագրի քննարկումների վրա ազդելու անհրաժեշտության հետ, սակայն սա նաև մատնանշում է Թեհրանի պատրաստականությունը՝ երկարաժամկետ հակամարտության մեջ մտնել ԱՄՆ-ի հետ: Այս հակամարտությունը դժվար թե վերածվի մաքուր պատերազմի: Սկսված պատերազմն ունենալու է տակտիկական և ռեսուրսային տեսք՝ նման, այսպես կոչված «փոքր ինտենսիվության» պատերազմներին, որոնք գործնականում բազմիցս կիրառվել են ԱՄՆ-ի կողմից:

Միևնույն ժամանակ, արտաքին քաղաքական գծի կարծրացումը և դրա հնարավոր հետևանք իրանա-ամերիկյան հակամարտությունն ավելի նշանակալի կդարձնեն իրանական այն քաղաքական ուժերի դիրքերը, որոնք հանդես են գալիս Ահմադինեժադի քաղաքական գծի դեմ: Ներկայումս, ըստ ոչ պաշտոնական տեղեկատվության, Իսլամական հեղափոխության պահապանների՝ տասներկու բարձրաստիճան հոգևորականներից բաղկացած խորհրդի անդամներից վեցը հանդես են գալիս Ահմադինեժադի հեռացման օգտին: Նախագահի հեռացման փորձ Իրանն արդեն ունի. քսանվեց տարի առաջ այս կերպ հեռացվեց նախագահ Բանիսադը: Սա նույնպես արդյունք էր իրանա-ամերիկյան հարաբերությունների հեռանկարների մասին նախագահի հատուկ կարծիքի: Տարբերությունն այն է, որ այն ժամանակ իրանական այաթոլաներին զրգրում էր նախագահի հանդուրժողականությունը, Ահմադինեժադի դեպքում՝ անհանդուրժողականությունը:

ԱՄՆ հնարավոր մասնակցությունն իսրայելա-լիբանանյան հակամարտության հրահրման մեջ

Միևնույն ժամանակ, չի կարելի բացառել, որ իսրայելա-լիբանանյան հակամարտությունը հրահրվել է ԱՄՆ կողմից: Դա կարող է լինել այն քաղաքական զարգացումների ռեակցիան, որոնք տեղի են ունեցել Մերձավոր Արևելքում վերջին 3 տարիների ընթացքում: Այս գործընթացների հիմնական տարրերից մեկն է ԱՄՆ նվազող վերահսկողությունը տարածաշրջանում: Իրաքի նոր կառավարությունը, որի կազմավորմամբ բազմիցս հետաքրքրություն են ցուցաբերել Վաշինգտոնում, արդեն իսկ փորձեր է կատարում սեփական ուժերով վերահսկել իրավիճակը երկրում: Սուննի ահաբեկիչների կողմից կազմակերպվող գործողությունները, որոնց մի մասի հետևում նույնպես կարող են կանգնած լինել ամերիկյան ուժերը, ամերիկյան «կառավարվող քառսի» քաղաքական գծի բնորոշ մասն են: Իսրայելա-լիբանանյան հակամարտությունն այս «քառսի» շրջանակները կարող է տարածել ողջ տարածաշրջանի վրա և չկապել ամերիկյան ռազմական ներկայությունն ու հակառակորդների ոչնչացման քաղաքականությունը միայն մեկ երկրում՝ Իրաքում ընթացող զարգացումների հետ:

Սա, իհարկե, չի նշանակում, թե Իսրայելը միայն ԱՄՆ «զենքն» է վերը նշված նպատակներին հասնելու ճանապարհին: Իսրայելը բավական հաջող օգտագործում է ԱՄՆ կողմից տրված շանսը՝ տարածաշրջանում իր դիրքերի ամրապնդման համար: Հարկ է նշել, որ վերջին 15 տարիների ընթացքում «Հզբոլլահը» կարողացել է դառնալ լեգիտիմ քաղաքական ուժ Լիբանանում և ստիպել միջազգային հանրությանն ընդունել իր այս կարգավիճակը: Իսկ Իսրայելի քաղաքականությունը «Հզբոլլահին» ստիպում է նորից անցնել ահաբեկչությունների

քաղաքականությանը, լեզվիտիմացնելով «Հզբուլլահի»՝ Իսրայելի քաղաքական և ֆիզիկական ոչնչացման գիծը:

Բոլոր պարագաներում պետք է փաստել, որ պատերազմում հետաքրքրված բազմաթիվ ուժերի առկայությունը Լիբանանում անհանգստություններին և սպալկայունությանը կարող է հաղորդել երկարաժամկետ բնույթ:

***Սևակ Մարուխանյան
«Նորավանք» հիմնադրամ***

ՄԵՐԶԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄ. ԵՐԿՈՒ ՆՊԱՏԱԿ

Հուլիսի 11-ի լույս 12-ի գիշերը, իսրայելական սահմանապահ ուղեկալի վրա, Լիբանանում գործող շիական «Հզբոլլահ» կազմակերպության հատուկ նշանակության ջոկատի հարձակման արդյունքում սպանվեցին ութ հրեա զինվորներ, գերեվարվեցին երկուսը: Ընդհանուր թվով՝ ի հավելումն հունիսի 25-ին պաղեստինյան Գազայի շրջանին կից իսրայելական սահմանապահ ուղեկալից առևանգված կապրալ Գիլադ Շալիթի, արաբական գերության մեջ հայտնվեցին հրեա երեք զինծառայողներ:

Եթե Գազայի շրջանի նկատմամբ իսրայելական ռազմուժի իրականացրած գործողություններն ընկալվեցին ավելի շատ որպես ոստիկանական օպերացիա, ապա արդեն հուլիսի 12-ից Լիբանանի դեմ ձեռնարկված հարձակումը, իսկ հաջորդ օրվանից՝ նաև այդ երկրի ծովային ու օդային շրջափակումը մերձավորարևելյան ժամանակակից իրողություններին հարմարեցված պատերազմ էին¹:

Պետք է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ Իսրայելը ռազմական գործողություններ սկսեց մի երկրի դեմ, որը 2005թ. «մայրիների հեղափոխությամբ» զգալիորեն ազատվելով սիրիական ազդեցությունից՝ աստիճանաբար թեքվում էր դեպի Արևմուտք:

Իմիջային տեսանկյունից (որն արդեն իսկ արտահայտվում է տեղեկատվական դաշտում), հատկապես եվրոպական հանրությունում լուրջ խնդիրներ հարուցող Թել Ավիվի նման ակցիան կարող է ևս մեկ փաստարկ հանդիսանալ, որ իսրայելական Գլխավոր սպայակույտը հենց ի սկզբանե ուներ ավելի ընդգրկուն օրակարգ: Հակառակ պարագայում, Թել Ավիվի համար, իմիջայինից զատ (օրինակ, Լիբանանի խաղաղ բնակչության շրջանում զոհերի աճող թվաքանակից խուսափելու իմաստով), քաղաքական, տնտեսական և անգամ ռազմատեխնիկական առումներով ավելի արդյունավետ կլինեին սահմանափակվել կետային հատուկ գործողություններով²:

Հետևաբար, անցած օրերին իսրայելական ռազմուժի գլխավոր նպատակը ոչ թե գերեվարված հրեա զինվորներին ազատելն էր (շանսերն, ըստ ամենայնի, քիչ էին), այլ, լայնածավալ պատերազմի հաշվարկով, Իսրայելին կից տարածքներում մարտավարական ավելի նպատավոր դիրքեր զբաղեցնելը, այդ թվում՝ նախահարձակ գործողությունների նպատակով:

Իրանական գործոն

Իսրայելի դեմ ռազմական գործողություններ սկսելու որոշումը չէր կարող կայացվել նման կարողություններից զուրկ «Հզբոլլահ» կամ «Համաս» կազմակերպություններում: Հետևաբար, հարցը պետք է դիտարկել ավելի լայն՝ մերձավորարևելյան զարգացումների համատեքստում: Նման պարագայում միակ ուժը, որը ներկայումս կարող է և որին ձեռնտու է ռազմական գործողությունների մեջ ներքաշել Իսրայելին, Իրանն է:

Ռազմական նպատակներ

Հուլիսի 13-ից «Հզբոլլահն» Իսրայելի դեմ առաջին անգամ սկսեց կիրառել նոր տիպի հրթիռներ, որոնք կարողացան թիրախներ խոցել իսրայելա-լիբանանյան սահմանից մոտ 45կմ հեռավորության վրա գտնվող՝ հրեական պետության ամենամեծ նավահանգիստը և

¹ Հուլիսի 16-ից սկսած մի շարք երկրների կողմից իրենց քաղաքացիների Էվակուացումը Լիբանանից և Բեյրութում գտնվող գերազանցապես արևմտյան դիվանագիտական ներկայացուցչությունների էական կրճատումը խոսում էր միայն առաջիկայում ռազմական գործողությունների թեժացման մասին:

² Գազայի շրջանում, Հորդանան գետի արևմտյան ափին կամ Լիբանանի հարավային հատվածում արաբների ենթակայության ներքո գտնվող ռազմատեխնիկական կարողությունների ներկա մակարդակը Իսրայելին լիովին հնարավորություն է տալիս սահմանափակվել հատուկ գործողություններով՝ հրեա զինվորներին ազատելու կամ նոր գերեվարված բարձրաստիճան պաղեստինցիների հետ նրանց փոխանակելու համար:

միաժամանակ բնակչության թվով երրորդը (մոտ 600 հազ. մարդ) հանդիսացող Հայֆա քաղաքում: Մինչ այդ համարվում էր, որ «Հզբոլլահի» հրթիռների առավելագույն հեռահարությունը կարող է կազմել 20կմ:

«Հզբոլլահի» մատուցմամբ, Իսրայելի դեմ օգտագործվում են սեփական արտադրության «Raad-1» (արաբ.՝ «Որոտ-1»), «Raad-2» և «Raad-3» անվամբ «Երկիր-երկիր» տեսակի հրթիռներ: Սակայն իսրայելա-ամերիկյան աղբյուրների տվյալներով՝ շիական կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվում են գերազանցապես իրանական արտադրության¹ «Fajr-3» (արաբ.՝ «Արևածագ-3») և «Fajr-5» հրթիռներ: Իսրայելի ռազմական հետախուզության հրապարակած տեղեկության համաձայն, «Հզբոլլահի» զինանոցում առկա են նաև մոտ 30 հատ «Zelzal-2» (արաբ.՝ «Երկրաշարժ-2») ավելի քան 450կգ-ոց մարտագլխիկներ ունեցող հրթիռներ (նույնպես իրանական արտադրության): Վերջիններս Լիբանանի մի զգալի մասից կարող են հարվածել հրեական պետության մայրաքաղաք Թել Ավիվին:

<i>«Հզբոլլահ» կազմակերպության հրթիռային զինանոցը</i>	
հրթիռ	հեռահարություն
«Raad-1»/«Fajr-3»	մոտ 45կմ
«Raad-2»/«Fajr-4»	ենթադրաբար 58-60կմ
«Raad-3»/«Fajr-5»	մոտ 72կմ
«Zelzal-1»	մոտ 125կմ
«Zelzal-2»	գրեթե 210կմ
Տվյալները ներկայացված են գերազանցապես իսրայելական ու ամերիկյան աղբյուրների հիման վրա:	

Հուլիսի 15-ին Միջերկրական ծովում՝ Բեյրութի դիմաց, ասփից արձակված հրթիռից խփվեց Լիբանանի մայրաքաղաքի ծովային շրջափակմանը մասնակից իսրայելական «Saar-5» դասի ժամանակակից կորվետր²: Երկու օր անց, լիբանանյան ՁԼՄ-ի տարածած տեղեկության համաձայն, Բեյրութի օդային տարածքում խփվեց նաև իսրայելական «F-16» կործանիչը:

Փաստորեն, «Հզբոլլահի» տրամադրության տակ եղած հրթիռային նոր զինանոցը ներկա պատերազմի ամենաեական առանձնահատկություններից է:

Սակայն քիչ հավանական է, որ «Հզբոլլահին» իր տրամադրության տակ ունենա գիտատեխնիկական ու նյութական այնպիսի բազա, որը նրան թույլ կտա հաջողությամբ զբաղվել նման կարգի հրթիռների արտադրությամբ կամ կատարելագործմամբ: Խնդիր, որը, թերևս, անլուծելի է անգամ Լիբանանի պաշտպանական գերատեսչության համար:

Բացի այդ, սկսած «Raad-3»/«Fajr-5»-ից, «Հզբոլլահի» միջին հեռահարության հասնող հրթիռների հատկապես հարվածի ճշգրտության հարցը կարող է լուծվել միայն փորձարկումների միջոցով: Լիբանանի պես փոքր երկրում (ՀՀ և ԼՂՀ միացյալ տարածքից Լիբանանը փոքր է չորս անգամ՝ 10.400 քառ/կմ) «Հզբոլլահը» չէր կարող գնալ այդ կարգի փորձարկումների, այդ թվում՝ գաղտնիության պահպանման պատճառով:

Հետևաբար, շիական կազմակերպությանը նման կարգի հրթիռներ մատակարարելով և իրական ռազմական գործողություններում դրանք կիրառելով՝ Իրանի Գլխավոր սպայակույտը, թերևս, առաջին հերթին նպատակ ունի փորձարկել Իսրայելի հակահրթիռային ու հակաօդային պաշտպանության համակարգերը³: Այդ խնդիրը հատկապես արդիական է Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ առկա լարված իրավիճակի համատեքստում:

Ընդհանուր առմամբ, բոլոր հիմքերը կան ենթադրելու, որ մերձավորարևելյան այս պատերազմի միջոցով իրանական ռազմական գերատեսչությունը կարող է մողելավորել տարածաշրջանի առանձնահատկություններին բնորոշ պատերազմների իրեն ձեռնտու

¹ Իսրայելական աղբյուրների մի մասի տվյալներով՝ «Հզբոլլահի» հրթիռները կարող են լինել սիրիական արտադրության:
² Ըստ հրեական աղբյուրների՝ ռազմանավը խփվել է ռադարային ուղենիշով աշխատող իրանական «C-802» 120կմ-ոց հեռահարություն ունեցող հրթիռով: Նույն աղբյուրների ներկայացմամբ, 1990-ական թթ. սկզբներին այդ հրթիռները Թեհրանը գնել էր Չինաստանից, իսկ հետագայում արդիականացրել Հյուսիսային Կորեայի օգնությամբ:
³ Պատահական չէ, որ հուլիսի 15-ին հայտնի դարձավ, թե իսրայելական հրամանատարությունը Հայֆայի շրջակայքում տեղադրել է հակաօդային ու հակահրթիռային պաշտպանության համար նախատեսված ամերիկյան «Patriot Advanced Capability-3» համալիր:

սցենարներ: Այդ թվում՝ հաշվի առնելով Իրանի դեմ ԱՄՆ-ի ու նրա դաշնակիցների կողմից ռազմական գործողություններ սկսելու հավանականությունը:

Քաղաքական նպատակներ

Հունիսի 16-ին հայտնի դարձավ, որ նախորդ օրը Դամասկոսում գտնվող Իրանի պաշտպանության նախարար Մոստաֆա Մոհամադ Նաջարն իր սիրիացի գործընկերոջ՝ Հասան Թուրքմանիի հետ կնքել է «Ռազմական համագործակցության և ընդհանուր սպառնալիքներին դիմագրավելու մասին» համաձայնագիրը: Թեև արևմտյան աղբյուրները շտապեցին հայտարարել իրանա-սիրիական պակտի մասին, սակայն իրականում Բաշար Ասադի վարչակազմը ներկայումս իրեն չի կարող թույլ տալ բացահայտ կերպով ռազմավարական բնույթի նման պայմանավորվածության գնալ Թեհրանի հետ:

Հետևաբար, հունիսի 15-ի համաձայնագիրն, առաջին հերթին, ի ցույց է դնում Իրանի նպատակը՝ ընդլայնել սեփական քաղաքական ազդեցությունը Մերձավոր Արևելքի այդ հատվածում՝ հաշվի առնելով Իրաքում գտնվող ամերիկացիների ու Իսրայելի գործոնները:

Իսրայելի ռազմական գործողությունները Լիբանանի ու Պաղեստինյան Ինքնավարության դեմ միայն նպաստում են, որ այդ երկու երկրներում ընդլայնվեն հակաարևմտյան ուժերի քաղաքական ազդեցությունները: Դա նշանակում է, որ Արևմուտքի մարդիկ համարվող Պաղեստինի նախագահ Մահմուդ Աբասի ու Լիբանանի վարչապետ Ֆաուդ ա-Սինյորայի հրաժարականները, թերևս, ժամանակի հարց են¹: Այդ ամենից, առաջին հերթին, կարող է շահել Իրանը:

Հետևություններ

Հուլիսի 11-ին Բրյուսելում առանց որևէ արդյունքի ավարտվեցին Եվրամիության Միասնական արտաքին ու անվտանգության քաղաքականության հարցերով բարձր ներկայացուցիչ Խավիեր Սոլանայի ու Իրանի Ազգային անվտանգության բարձրագույն խորհրդի քարտուղար Ալի Լարիջանիի բանակցությունները: Իրանական կողմը հրաժարվեց մինչև «Մեծ ութնյակի» պետերբուրգյան գագաթաժողով պաշտոնապես պատասխանել դեռևս հունիսի 6-ին «վեցյակի» կողմից Թեհրանին ներկայացված առաջարկությունների փաթեթին²:

Այդ կապակցությամբ հաջորդ օրը՝ հուլիսի 12-ին, Փարիզում տեղի ունեցած «վեցյակի» (Միացյալ Նահանգներ, Ռուսաստան, Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա, Չինաստան, Գերմանիա) արտգործնախարարների համատեղ նիստում որոշում կայացվեց իրանական հարցը փոխանցել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդ:

Իսրայելին ռազմական գործողությունների մեջ ներքաշելու Թեհրանի հաշվարկն, առաջին հերթին, պետք է կապել «Մեծ ութնյակին» ընդառաջ իրանական հարցի շուրջ ընթացող զարգացումների հետ: Ի ցույց դնելով տարածաշրջանում իր հնարավորությունները՝ Իրանն այդ կերպ ոչ միայն հիշեցրեց միջուկային զենք ունենալու մասին, այլև փորձ արեց ապահովագրվել «Մեծ ութնյակում» իրեն վերաբերող հավանական պայմանավորվածությունից: Պատահական չէ, որ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում իրանական հարցի քննարկումը կայանալու է պետերբուրգյան գագաթաժողովից հետո³:

Մյուս կողմից՝ Թեհրանի նման նախաձեռնությունը նախևառաջ ԱՄՆ-ի դեմ կիրառվող իրանական շեղող մարտավարության մասն է կազմում: Վերջինիս նպատակն է՝ փորձել շեղել Վաշինգտոնի ու նրա դաշնակիցների ուշադրությունը Իրանի միջուկային ծրագրի հարցից:

Մարտավարությունն ունի համալիր բնույթ.

¹ Հուլիսի 12-ին հայտնի դարձավ, որ Պաղեստինի Ինքնավարության նախագահ Մահմուդ Աբասը հայտարարել է իր հավանական հրաժարականի մասին:

² Մինչդեռ հունիսի 29-ին Մոսկվայում հավաքված «Մեծ ութնյակի» արտաքին գործերի նախարարներն իրենց համատեղ հայտարարությամբ կոչ էին արել Իրանին հուլիսի 5-ին Բրյուսելում կայանալիք Սոլանա-Լարիջանի հանդիպման ժամանակ պաշտոնական պատասխան տալ Թեհրանին ներկայացված «վեցյակի» առաջարկությունների փաթեթին:

³ Այժմ է գարնամ այն հանգամանքը, որ «Հզորլիսի» կողմից իսրայելական զինվորների առևանգումը տեղի ունեցավ հուլիսի 11-ին Բրյուսելում կայացած Սոլանա-Լարիջանի անհաջող բանակցություններից անմիջապես հետո՝ հուլիսի 11-ի լույս 12-ի առավոտյան:

- չնայած հունիսի 8-ին վերջնականապես ավարտվեց իրաքյան կառավարության ձևավորումը, սակայն հունիսի երկրորդ կեսից վերստին սրվեց սուսնիների ու շիաների հակամարտությունը¹,
- հունիսի 25-ին իսրայելական բանակի կապրալի առևանգմամբ մեկնարկեց մերձավորարևելյան նոր պատերազմը,
- հուլիսի սկզբից աննախադեպ կերպով սրվեց իրավիճակն Աֆղանստանում²,
- հուլիսի 14-ին Պակիստանի Կարաչի քաղաքում սպանվեց այդ երկրի մեծաթիվ շիա համայնքի հոգևոր առաջնորդ Ալամա Հասան Թուրաբին, ինչի արդյունքում վերստին սրվեցին պակիստանյան սուսնիների ու շիաների հակասությունները:

Մերձավորարևելյան նոր պատերազմն ուղղված է նաև Իրանի տարածաշրջանային մրցակիցների դիրքերի թուլացմանը: Պատահական չէ, որ Սաուդյան Արաբիան հանդես է եկել «Հզորլլահի» և Իրանի քննադատությամբ: Իսրայելա-լիբանանյան պատերազմն ի վիճակի է միայն արմատականացնել արաբական հասարակությունները, ինչն ուղղակի նպաստում է Արևմուտքի հետ համեմատաբար լավ հարաբերությունների մեջ գտնվող Սուադյան Արաբիայի, Եգիպտոսի և Հորդանանի վերնախավերի դիրքերի թուլացմանն իրենց իսկ երկրներում, հետևաբար՝ տարածաշրջանային քաղաքականության մեջ:

Եվ վերջապես, առկա իրավիճակն ընդհանուր առմամբ տեղավորվում է «Մեծ ութնյակից» առաջ միջազգային համակարգի ճգնաժամային կետերում տեղի ունեցած ակտիվացման տրամաբանության մեջ:

Ամերիկա-իսրայելական գործոն

Հուլիսի 19-ի առավոտյան իսրայելական բանակի ցամաքային ուժերը ներխուժեցին Լիբանան: Այդ հանգամանքը նշանակում է, որ իսրայելական օդուժի գործողությունները բավարար չէին էականորեն կամ ամբողջովին ոչնչացնելու «Հզորլլահի» ռազմական ենթակառուցվածքը: Մյուս կողմից՝ լուրջ արդյունքների հասնելու համար իսրայելական ցամաքային ուժերը, թերևս, ստիպված կլինեն առնվազն ամիսների կտրվածքով հաստատվել Լիբանանի (ենթադրաբար) հարավային հատվածում: Քանի որ հրեական ցամաքային ռազմուժի, օրինակ, մեկշաբաթյա գործողությունները և նահանջը դեպի Իսրայել (ինչպես կանխատեսում են արևմտյան շատ լրատվամիջոցներ) չեն կարող երաշխավորել «Հզորլլահի» ոչնչացումը:

Քիչ հավանական է, որ առանց Վաշինգտոնի համաձայնության՝ Թեյ Ավիվը ձեռնարկեր նման գործողություն: Հետևաբար, միակ հարցը, որը նոր տարր է մտցնում մերձավորարևելյան ճգնաժամի մեջ, հետևյալն է. ի՞նչ նպատակ կարող է հետապնդել ԱՄՆ-ը՝ նպաստելով Մահմուդ Աբասի ու Ֆաուդ ա-Սինյորայի վարչակազմերի տապալմանը³: Վերջինս ուղղակի հակասում է անցած ժամանակահատվածում Վաշինգտոնի մերձավորարևելյան քաղաքականության տրամաբանությանը:

Այդ առումով պատահական չէ, որ Սիրիայի ու Իրանի նկատմամբ վերջին մեկուկես տարում կիրառված համատեղ ճնշումներից հետո Արևմուտքում տեսակետները կրկին բաժանվեցին մերձավորարևելյան քաղաքականության առնչությամբ⁴:

Ամերիկյան քաղաքականության մեջ այդ կարգի փոփոխությունների պատճառը, թերևս, նոր նպատակների ի հայտ գալն է: Այդ նպատակները կարող են լինել Սիրիան կամ Իրանը, իսկ երկարատև հեռանկարում՝ երկուսն էլ:

¹ Ուշադրություն է գրավում այն հանգամանքը, որ ներկայումս իրաքյան սուսնի շատ քաղաքական ուժեր սկսել են ընդդիմանալ Իրաքից ամերիկյան ռազմուժի շուտափույթ դուրսբերմանը:

² Պենտագոնի ղեկավար Դոնալդ Ռամսֆելդը ստիպված էր հուլիսի 9-ին չնախատեսված այց կատարել Քաբուլ: Հաջորդ օրը հրապարակվեց Լոնդոնի որոշումը՝ 900 զինվորներով ավելացնել իր աֆղանական խմբավորումը՝ հասցնելով 4.500 մարտիկի: Եվ վերջապես, հուլիսի 18-ին հայտնի դարձավ, որ թալիբները 16-օրյա մարտերից հետո կարողացել են ի վերջո գրավել Աֆղանստանի հարավային չեղմանը նահանգի Գամսեր շրջանը:

³ Նույն հարցի մեջ է մտնում նաև հուլիսի 15-ին այն տեղեկության հրապարակումը, թե Պենտագոնը ԱՄՆ Կոնգրեսի համաձայնությունն է հայցել իսրայելական օդուժին \$210 մլն-ի ավիավառելանյութ վաճառելու համար:

⁴ Ամենականառում ֆրանս-ամերիկյան հակասություններն են:

Սակայն, եթե ներկա ժամանակահատվածում իրանական հարցի կտրուկ ակտիվացումը կարծես թե ձեռնտու չէ Վաշինգտոնին՝ ներքաղաքական հաշվարկների և նավթի գների շեշտակի բարձրացմամբ պայմանավորված տնտեսական վնասների պատճառով, ապա այլ է Սիրիայի հարցը:

Իսրայելի սիրիական հաջող կամպանիան կարող է լուծել մի քանի խնդիր.

- նվազեցնել կամ ընդհանրապես վերացնել Իրանի ռազմաքաղաքական աճող ազդեցությունը Մերձավոր Արևելքի այդ հատվածում, որը Թեյ Ավիվի համար արդեն հասել է վտանգավոր մակարդակի,
- քաղաքական առումով այդ հանգամանքը նշանակում է իրանական դիրքերի թուլացում ոչ միայն Մերձավոր Արևելքում, այլև ողջ մահմեդական աշխարհում, քանի որ ըստ հունիսի 15-ի իրանա-սիրիական համաձայնագրի՝ Թեհրանը, փաստորեն, ստանձնել է Դամասկոսի անվտանգության ապահովումը,
- Սիրիայի դեմ ուղղված իսրայելական ռազմական կամպանիան կարող է ունենալ նաև զուտ ռազմական նպատակներ՝ չեզոքացնել այդ երկրում ստեղծվող իրանական ռազմական (առաջին հերթին՝ հրթիռային) ենթակառուցվածքը, որն անհրաժեշտության դեպքում կարող է ուղղվել Իսրայելի ու Իրաքում տեղակայված ամերիկյան զորքերի դեմ,
- առաջին հերթին ամերիկյան հասարակության ուշադրությունը շեղել Բուշ-կրտսերի վարչակազմի համար անբարենպաստ զարգացումներով լի իրաքյան խնդրից, ինչն էլ կարող է լուրջ նշանակություն ունենալ ԱՄՆ-ում կայանալիք առաջիկա համապետական ընտրություններում:

Գալիք օրերին Սիրիայի հրապարակային դիրքորոշումը իսրայելա-լիբանանյան պատերազմի առնչությամբ, թերևս, կարող է ցուցիչի դեր ծառայել:

*Մարգիս Հարությունյան
«Նորավանք» հիմնադրամ*

«ՄԵԾ ՈՒԹՆՅԱԿԻ» 2006թ. ԳԱԳԱԹԱԺՈՂՈՎԸ ԵՎ «ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ»

Վերջին մեկ ամսվա ընթացքում վրացական դիվանագիտությունը գործադրեց մեծագույն ջանքեր՝ ձգտելով ստանալ Արևմուտքի և, առաջին հերթին, ԱՄՆ-ի լայնածավալ աջակցությունը Ռուսաստանի հետ հակամարտությունում և հող նախապատրաստել Վրաստանի հետ առնչվող խնդիրների դրական լուծման համար: Նպատակն էր հասնել նրան, որ «Մեծ ութնյակի» պետերբուրգյան գագաթաժողովի պաշտոնական փաստաթղթերից մեկում ամրագրվեն Վրաստանի համար բարենպաստ ձևակերպումներ, ինչը վերջնականորեն կազդարարեր վրացական հարցի՝ որպես ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների բաղկացուցիչ մաս կազմող խնդրի, առաջացումը: Մակայն դա տեղի չունեցավ:

1. «Վրացական հարցի» բնութագիրը՝ համաձայն վրացական մոտեցման

«Վրացական հարցը» ներառում է հետևյալ չորս բաղադրիչները.

1. Աբխազիայի և Հարավային Օսիայի հակամարտությունների կարգավորում՝ համաձայն Վրաստանի մոտեցումների: Ռուսաստանի քաղաքական ազդեցության չեզոքացում:
2. Ռուսաստանի հետ առևտրատնտեսական հարաբերությունների կարգավորում՝ Վրաստանի կենսական շահերի հարգման հիման վրա:
3. Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորում էներգետիկայի բնագավառում՝ նրանից կախվածության նշանակալի կրճատման հիման վրա:
4. Այդ կետերին պիտի ավելացնել Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ձգտումը, հաղթահարելով Ռուսաստանի կոշտ բացասական մոտեցումն այդ առնչությամբ:

Ըստ էության, «վրացական հարցը» Վրաստանի տարածքային ամբողջականության վերականգնման և ինքնուրույն քաղաքականություն անցկացնելու հնարավորություն ապահովելու հարցն է:

Աշխարհաքաղաքական տեսանկյունից, «վրացական հարցի» լուծումը հանգում է ներկայիս *status quo*-ի փոփոխմանը՝ ի վնաս Ռուսաստանի: Այդ պատճառով Վրաստանը դրա լուծումը կապում է Արևմուտքի և, առաջին հերթին, ԱՄՆ-ի անմիջական աջակցության հետ:

Առաջ քաշելով «վրացական հարցը» Վրաստանը ձգտում է փոխարինել աբխազական ու հարավօսական հակամարտությունների կարգավորման միջազգային խնդիրը, որն, առաջին հերթին, հետաքրքրում է Վրաստանին և պակաս չափով՝ Արևմուտքին, ավելի մեծ խնդրով, որը քաղաքական ու աշխարհաքաղաքական տեսանկյունից ավելի սերտ աղերսներ ունի Արևմուտքի շահերին: Դա ավելի առարկայական է դարձնում վերջինիս աջակցությունը: Այդպիսով վրացական դիվանագիտությունը ձգտում է ուժեղացնել իր դիրքերը Ռուսաստանի հետ հակամարտությունում:

Վերը նշվածից հետևում է.

1. «Վրացական հարցի» լուծումը Ռուսաստանի ձեռքում է:
2. Վրաստանը ձգտում է հասնել «վրացական հարցի» ամրագրմանը միջազգային փաստաթղթերում, օրինակ՝ «Մեծ ութնյակի» գագաթաժողովի որոշումներում, ինչը որոշակի երաշխիք է, որ Ռուսաստանն ավելի կոշտ միջոցներ չի կիրառի իր դեմ:
3. Վրաստանը ձգտում է սրել հակամարտությունը Ռուսաստանի հետ, ինչը, համաձայն վրացի քաղաքագետների, կուժեղացնի «վրացական հարցը» հոգուտ Վրաստանի լուծելու նրա հնարավորությունները:

2. Ձևավորման գործընթացը

Հունիսի 13-ին կայացած Վ.Պուտին – Մ.Սահակաշվիլի անարդյունք հանդիպումից հետո վրացական դիվանագիտությունը մեծագույն ջանքեր գործադրեց՝ ձգտելով ստանալ Արևմուտքի և, առաջին հերթին, ԱՄՆ-ի լայնածավալ աջակցությունը Ռուսաստանի հետ հակա-

մարտությունում և հող նախապատրաստել նրա հետ առնչվող խնդիրների դրական լուծման համար: Մ.Սահակաշվիլու ԱՄՆ կատարած հուլիսյան այցի ընթացքում նրան հաջողվեց ապահովել նախագահ Ջ.Բուշի անվերապահ աջակցությունը, ինչը գնահատվեց որպես վրացական դիվանագիտության մեծ հաղթանակ: Մասնավորապես՝ Բուշը համաձայնվեց Պուտինի հետ հանդիպման ընթացքում բարձրացնել «վրացական հարցը» (Մ.Սեստանովիչ): Այդ այցից հետո Վրաստանը համոզված էր, որ կհաջողվի ամրագրել Արևմուտքի աջակցությունը «Մեծ ութնյակի» 2006թ. գագաթաժողովում, ինչը կնշանակեր, որ «վրացական հարցը» հանդես է գալիս որպես միջազգային դիվանագիտության հարց: Այդ գործընթացն ուղեկցվում էր վրացական դիվանագիտության՝ Ռուսաստանի հետ հարաբերություններում լարվածությունն ավելի ուժեղացնելու ջանքերով, ինչն արտահայտվեց, օրինակ, Աբխազիայից և Հարավային Օսիայից ռուսական խաղաղապահ ուժերի դուրսբերման վերաբերյալ Վրաստանի խորհրդարանի նախապատրաստվող նիստի մասին հաղորդագրություններով:

3. «Վրացական հարցը» «Մեծ ութնյակի» գագաթաժողովի աշխատանքի օրերին

Գագաթաժողովի նախաշեմին և սկզբնական փուլում Վրաստանը կատարեց գործողություններ, որոնք նպատակ ունեին ավելի սրելու հակամարտությունը Ռուսաստանի հետ (ԱՀԿ-ին (Առևտրի համաշխարհային կազմակերպություն) Ռուսաստանի անդամակցության վերաբերյալ նախնական համաձայնության հետևանքում, լարվածության սրում օսական հակամարտության գոտում):

ԱՄՆ-ը, իր հերթին, կատարեց խոստումը. Պուտինի հետ հանդիպման ժամանակ Բուշը «վրացական հարցը» դարձրեց քննարկման հիմնական հարցերից մեկը: Այն քննարկվեց նաև հուլիսի 16-ի լիազումար նիստի ընթացքում (Թ.Բլեր): Սակայն վերջնական փաստաթղթերում այն արտացոլում չգտավ:

Պատճառները.

1. Պուտինի հետևողական դիրքորոշումը գագաթաժողովում (Թ.Բլեր):
2. Ռուսական դիվանագիտության որդեգրած կոշտ դիրքորոշումը վերջին ամսվա ընթացքում (Իվանով, Լավրով), ինչը ստիպեց ԱՄՆ-ին ավելի լուրջ գնահատել հակամարտությունների գոտում ռազմական գործողությունների վերսկսման վտանգը և վերջիվերջո մեղմացնել իր մոտեցումները (ՎեստԻստ ինստիտուտ):
3. Մերձավոր Արևելքում իրադրության կտրուկ սրումը:

Այսպիսով, վրացական դիվանագիտությունը չհասավ իր նպատակին. «վրացական հարցը» չդարձավ միջազգային հարց:

Հեռանկարներ

Հուլիսի 18-ին Վրաստանի խորհրդարանն ընդունեց որոշում, համաձայն որի՝ կառավարությանն առաջադրանք է տրվում՝ իրականացնել անհրաժեշտ գործառույթներ՝ հակամարտությունների գոտում խաղաղարար գործողություններն «անհապաղ» վերջ տալու նպատակով: Ընդդիմությունը չմասնակցեց այդ նիստին՝ հայտարարելով, որ այդ որոշումը, միևնույն է, չի իրականացվելու: Ընդդիմադիրները գտնում են, թե նախ պիտի դուրս գալ ԱՊՀ կազմից:

Որոշումն ուժի մեջ կմտնի միայն նախագահի կողմից հաստատվելուց հետո: Սահակաշվիլին հայտարարում է, թե կանդրադառնա այդ հարցին միայն Վ.Պուտինի հետ հանդիպելուց հետո: Ակնհայտ է, որ առաջիկա օրերին կողմերը կփորձեն մեղմել իրադրությունը: Ամեն դեպքում, Պուտինի հետ հավանական հանդիպումից առաջ Սահակաշվիլու դիրքերն այնքան ուժեղ չեն, որքան ինքը նախատեսում էր «Մեծ ութնյակի» գագաթաժողովից առաջ:

***Ռուբեն Սաֆրաստյան
«Նորավանք» հիմնադրամ***

ԱՇԽԱՐՀԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդ դարի վերջերին ազգային անվտանգության ոլորտի ամերիկյան փորձագետները շրջանառության մեջ դրեցին «աշխարհատնտեսություն» եզրը՝ դրա տակ նկատի ունենալով աշխարհաքաղաքական նպատակներին տնտեսական միջոցներով հասնելու գաղափարը: Նման մոտեցումն, անշուշտ, նորություն չէր. տնտեսական գործոնի նշանակությունը մշտապես կարևորվել է անցյալի բոլոր ստրատեգիաների կողմից, իսկ բրիտանացիները վերջին աշխարհամարտի տարիներին անգամ ստեղծել էին տնտեսական պատերազմի նախարարություն: Սակայն պետք է ընդունել, որ ամերիկացիները կարողացան համակարգել նախկինում եղած պատկերացումները և, ինչն ամենագլխավորն է, աշխարհատնտեսական մոտեցումները դարձրին, այսպես կոչված, ռեալ քաղաքականության անքակտելի մաս: Միաժամանակ, ռազմավարական խնդիրներ լուծելիս՝ տնտեսական տեխնոլոգիաները լայնորեն կիրառել սկսեցին նաև ԱՄՆ մրցակիցները:

Նավթը և դոլարը

ԱՄՆ տնտեսական հզորության ամենաշոշափելի արտահայտություններից է դոլարի գերակայությունն այլ տարադրամների հանդեպ: Ինչպես հայտնի է, 2-րդ աշխարհամարտից հետո, 1945թ. Բրեթոն-Վուդում կնքված համաձայնագրերի հիման վրա ամերիկյան դոլարն այլ երկրների կառավարությունների համար դարձավ ոսկով կոնվերտացվող և այդպիսով վերածվեց համաշխարհային ռեզերվային արտարժույթի: Սակայն երբ 70-ականների սկզբին որոշ երկրներ պահանջեցին իրենց ունեցած դոլարները վերածել ոսկու (այդ պահին աշխարհում արդեն կուտակվել էին դոլարի զգալի պաշարներ), ապա ամերիկյան կառավարությունը հրաժարվեց դա անել և իր պարտավորությունների հանդեպ դեֆոլտ հայտարարեց: Այդպիսով դոլարի նկատմամբ ԱՄՆ-ը որևէ պարտավորություն չունի, սակայն շնորհիվ ամերիկյան ռազմաքաղաքական գերակայության, դոլարը մնաց որպես համաշխարհային ռեզերվային արտարժույթ:

Դոլարի գերակայությունը, ի թիվս այլ գործոնների, մեծապես պայմանավորված է նրանով, որ ածխաջրածնային վառելիքի հետ կապված գործարքները կատարվում են Նյու Յորքի ապրանքային, Լոնդոնի Միջազգային նավթային (մասամբ նաև Մինգապուրի, Տոկիոյի) բորսաներում ու միմիայն դոլարով: Նման պայմանները ստիպում են նավթ ներկրող երկրներին այդ բորսաներում գործարքներ կատարելու համար կուտակել դոլարային ակտիվներ և դրանով իսկ ամրապնդել ԱՄՆ տնտեսությունը: Վերահսկելով գոյություն ունեցող նավթային բորսաները՝ ԱՄՆ-ը ի վիճակի է իրագործել գնային այն քաղաքականությունը, որը համընկնում է իր սեփական շահերին: Համաձայն տնտեսագետ-փորձագետների, այս ամենը հանգեցնում է հետևյալ իրավիճակի. տարածելով և ողջ աշխարհին պարտադրելով օգտագործել ամերիկյան պետության կողմից չապահովված և արժեզրկվող դոլարը՝ ԱՄՆ-ը փաստորեն այլ երկրներից ապրանքները գնում է ավելի էժան գնով, քան դրանք իրականում արժեն: Նման երևույթը երբեմն համեմատում են անուղղակի հարկերի հետ, որոնք ԱՄՆ-ը հավաքում է այլ երկրներից:

Մինչև վերջերս վերոհիշյալ կանոնները խախտելու փորձերն անգլո-ամերիկացիները կարողացել են կանխել կոշտ մեթոդներով: Օրինակ, համաձայն մի վարկածի, Իրաքի վրա ԱՄՆ-ի հարձակման պատճառներից է եղել այն, որ Սադամ Հուսեյնը, «Նավթ պարենի դիմաց» ծրագրի սահմաններում, փորձելով խուսափել արժեզրկվող դոլարից, նավթի մի մասը որոշել էր վաճառել ոչ թե դոլարով, այլ եվրոյով (գործարքն արժեցել է մոտ \$10 մլրդ):

Սակայն այսօր տեղի է ունենում ամերիկյան մենատիրության աստիճանական նվազում, որն ընթանում է նաև արտարժույթի ոլորտում: Շահալի համագործակցության կազմակերպության հզորացման, ԱՄՆ ռազմաքաղաքական հայտնի կորուստների և հատկապես Իրաքում կրած անհաջողությունների հետևանքով Ամերիկայի ամենակարողության պատրանքը մասամբ վերացել է: Այսօր նավթի համաշխարհային պաշարների մոտ 10%-ին տիրապետող Իրանը և Ռուսաստանը (չնայած այդ երկրում, ընդհանուր առմամբ, գտնվում է աշխարհի օգտակար հանածոների մոտ 30%-ը, սակայն մինչև վերջերս դրանց միջազգային գնագոյացման

գործում Ռուսաստանն էական դերակատարում չուներ) արդեն իսկ բացել են բորսաներ, որտեղ գործարքները կատարվում են ոչ թե դոլարով, այլ համապատասխանաբար՝ եվրոյով և ռուբլով: Վենեսուելայի նախագահ Նուրո Չավեսը, իր հերթին, հայտարարել է, որ իր երկրում նույնպես ստեղծվելու է նավթային բորսա, որտեղ գործարքները կկատարվեն եվրոյով:

«Այլընտրանքային» նավթային բորսաների հայտնվելը նոր երևույթ է և արտացոլում է այն սուր պայքարը, որն ընթանում է ԱՄՆ-ի և «մնացյալ աշխարհի» միջև: Նշենք նաև, որ նավթային խոշոր պաշարներ չունեցող Չինաստանը նույնպես «պայքարում» է դոլարի դեմ. նա իր հսկայական արտարժույթային պաշարների մոտ 45%-ն արդեն վերածել է եվրոյի, իսկ յուանի՝ 10%-ը, ինչն էապես նպաստում է դոլարի հեղինակության անկմանը:

Թեհրանի նախաձեռնությունը

Իրանի նավթային բորսան (ԻՆԲ) ենթադրվում էր բացել ազատ առևտրային գոտի հանդիսացող Քեշ կղզում, դեռևս 2002թ., երբ Մերձավոր Արևելքի նկատմամբ ամերիկյան հարձակողական ծրագրերը դարձան ակնհայտ: Սակայն պատահական չէ, որ ԻՆԲ-ն սկսեց գործարկվել ս.թ. մայիսին, այսինքն՝ Ահմադինեժադի իշխանության օրոք, երբ հակասությունները ԱՄՆ-ի հետ հասան իրենց գագաթնակետին: Այս համատեքստում տեղին է նշել, որ Իրանի միջուկային ծրագրի վերաբերյալ Վիեննայում, այսպես կոչված, «վեցյակի» կողմից ձևավորված կոմպրոմիսային առաջարկությունները (որոնք, չնայած իրենց գրավչությանը, դեռևս վերջնականորեն չեն ընդունվել Թեհրանի կողմից) վկայում են այն մասին, որ ԱՄՆ-ը ստիպված է ժամանակավորապես դադարեցնել իր հայտնի ծրագրերի իրագործումը և հաշտության եզրեր փնտրել գաղափարախոսական թշնամի Իրանի հետ: Նկատենք, որ Վիեննայում կատարվածը, ԱՄՆ-ի կողմից 2005թ. Ուզբեկստանում հրահրված հեղափոխական զարգացումների տապալումից հետո, ամերիկացիների երկրորդ լուրջ նահանջն է (ԽՍՀՄ փլուզումից հետո), ինչը պետք է ընկալել որպես բազմաբնեռ աշխարհակարգի անցման ռեալ արտահայտություն: Հարկ է նկատել, որ ԱՄՆ նահանջի հիմքում, ի թիվս այլ ռազմավարական գործոնների, ընկած է Իրանի ղեկավարության ամուր քաղաքական կամքը, և ԻՆԲ-ի հիմնումը դրա արտահայտություններից է:

Ռուսաստանի նախաձեռնությունը

Դեռևս 2002թ. գարնանը (այսինքն՝ նույն ժամանակային փուլում, երբ հայտնվեցին առաջին տեղեկությունները ԻՆԲ-ի ստեղծման մասին), ՋԼՄ-ում շրջանառության մեջ դրվեցին լուրեր, թե Ռուսաստանը և Գերմանիան պատրաստվում են Ֆրանկֆուրտում համատեղ նավթային բորսա բացել: Խոսվում էր նաև այն մասին, որ ռուսաստանյան քաղաքներից մեկում հիմնվելու է այդ բորսայի մասնաճյուղը: Ծրագիրը բավական մտածված էր, քանի որ պետք է համատեղվեին գերմանացիների կապիտալը և գործարար ունակություններն ու ռուսաստանյան բնական ռեսուրսները: Այդ նախագիծը, ըստ ամենայնի, արդյունք էր անթաքույց գերմանական կողմնորոշում ունեցող Պուտինի և Շրյոդերի համագործակցության: Այդ երկու գործիչներին միավորում էին հակաամերիկանիզմը, Մոսկվա-Բեռլին աշխարհաքաղաքական առանցք ձևավորելու նպատակաուղղվածությունն ու էներգետիկ գործոնի կարևորության ըմբռնումը: Նման մոտեցումների ամենավառ արտահայտությունը Բալթիկայի տակով անցնող գազամուղի նախագիծն է, որն, ի դեպ, շարունակաբար քննադատության է ենթարկվում պրոատլանտյան ուժերի (հիմնականում Արևելյան Եվրոպայի երկրների ղեկավարությունների) կողմից: Սակայն անգլո-ամերիկացիներին հաջողվեց քաղաքական և տնտեսական ճնշումների միջոցով տապալել Շրյոդերի կաբինետը և Գերմանիայում իշխանության բերել հյուսիսատլանտյան կողմնորոշում ունեցող քրիստոնեա-դեմոկրատ Անգելա Մերկելին: Վերջինս պարտավորված է շարունակել արդեն ավանդական դարձած ռուս-գերմանական ծրագրերը տնտեսական և հատկապես էներգետիկ ոլորտում, սակայն թվում է, թե այդ համագործակցությունը մոտ ապագայում չի հասնի այն բարձր մակարդակին, ինչը գոյություն ունի Շրյոդերի օրոք:

Ռուսական նավթային բորսայի վերաբերյալ քննարկումները վերսկսվեցին միայն 2005-ին: Մասնավորապես՝ այդ թեման շոշափվում էր այն դժգոհությունների առիթով, որ, այսպես կոչված, Սիբերյան լայթ մակնիշի ռուսական հում նավթի բարելը Լոնդոնում և Նյու Յորքում \$6-8 ավելի էժան է վաճառվում, քան նույն որակի ամերիկյան նավթինը:

Վերջերս ռուսաստանյան կառավարության որոշմամբ Մոսկվայում բացվեց և սկսեց գործել նավթային բորսա: Այն ավելի լայն նպատակներ է հետապնդում, քան ԻՆԲ-ն. Մոսկովյան բորսայում գործարքներ են կատարվում ոչ միայն նավթի, այլև ոսկու հետ կապված: Թվում է, թե մոտ ապագայում այնտեղ կսկսեն վաճառել նաև այլ հանածոներ (առաջին հերթին՝ նիկել, քրոմ և գուցե անգամ ադամանդներ, որոնց պաշարները մեծ են), և այդպիսով Ռուսաստանը, առաջին անգամ վերջին հարյուրամյակում, կփորձի անմիջականորեն մասնակցել իր բնական հարստությունների իրացմանը:

Մոսկովյան բորսայի գործարքների ծավալները դեռևս մեծ չեն, և խոշոր նավթային ընկերությունները դրանց առայժմ չեն մասնակցում: Սակայն պետք է հաշվի առնել, որ Ռուսաստանի հումքային գրեթե բոլոր խոշոր ընկերություններն այսօր անցնում են Պուտինի թիմի վերահսկողության տակ: Իր հերթին, եվրոպական ներկրողների համար եվրոյի կոնվերտացիան ռուբլու ձեռնտու պետք է լինի: Այսինքն՝ կարելի է սպասել, որ մոսկովյան բորսան մոտ ապագայում թափ կհավաքի:

Նավթային բորսայի բացումը համընկավ ռուբլին կոնվերտացվող տարադրամի վերածելու որոշման հետ (այդ կապակցությամբ փոխվարչապետ Դ.Մեդվեդևն անգամ հայտարարեց, որ ռուբլին կարող է դառնալ ռեզերվային տարադրամ, ինչպես դոլարը): Նշենք նաև, որ 2005-ին առաջին անգամ կապիտալի ներհոսքը դեպի այդ երկիր գերազանցում է արտահոսքին:

Անգլո-ամերիկյան նախաձեռնությունները

Վերոհիշյալ տնտեսական մարտահրավերներին անգլո-ամերիկացիները փորձում են համարժեք պատասխաններ փնտրել:

Եվրոպայի այս տարվա ամենանշանակալի տնտեսական իրադարձություններից էր Ամստերդամի, Բրյուսելի և Փարիզի բորսաների միաձուլումը, որի արդյունքում ստեղծվեց «Եվրոնեկստ» անունը կրող առաջին եվրոպական միացյալ բորսան: Այդ բորսան կատարվող գործարքների ծավալով և քանակով գրավեց աշխարհում 3-րդ հորիզոնականը (առաջին տեղը գրավում է Նյու Յորքի բորսան, իսկ երկրորդը՝ Լոնդոնի): Հետագայում «Եվրոնեկստ»-ին միացավ նաև Լիսաբոնի բորսան: Թվում է, թե եվրոպական այդ բորսաների միաձուլումն անգլո-ամերիկյան և հրեական կապիտալի նախապես հաշվարկված քայլ էր, քանի որ միավորմանը շատ արագ հետևեց Նյու Յորքի բորսայի առաջարկությունը՝ «Եվրոնեկստ»-ին միաձուլվելու վերաբերյալ: Հատկանշական է, որ «Եվրոնեկստ»-ը համաձայնություն է տվել ամերիկյան առաջարկին, մինչդեռ մերժել է Ֆրանկֆուրտի բորսայի համանման առաջարկը: Ավելին. վերջերս ֆրանկֆուրտյան բորսան մի նոր, նախկինից շատ ավելի ձեռնտու առաջարկություն ներկայացրեց «Եվրոնեկստ»-ին, սակայն նորից մերժում ստացավ: Այսպիսով, տպավորություն է ստեղծվում, թե ԱՄՆ-ը փորձում է իր վերահսկողության տակ առնել եվրոպական բորսայական գործարքները, որով և արգելակել իր համար անցանկալի տնտեսական զարգացումները, որոնց հատկապես հակված են գերմանացի ձեռնարկատերերը:

Հետևություններ

Դիտարկված զարգացումները լրացուցիչ վկայում են այն մասին, որ տնտեսական մրցակցային դաշտում ԱՄՆ-ը աստիճանաբար զիջում է միանձնյա առաջատարի դիրքերը: Միննույն ժամանակ, ըստ տնտեսագետ-փորձագետների, դոլարային համակարգի փլուզումը էական ճգնումներ կառաջացնի համաշխարհային տնտեսությունում և կհանգեցնի գլոբալ տնտեսական ճգնաժամի: Թերևս, դա է պատճառը, որ ԱՄՆ մրցակից տերություններն այդ ոլորտում փորձում են գործել հաշվենկատ: Մինչդեռ, միաբևեռից բազմաբևեռ աշխարհակարգի անցման ներկայիս պայմաններում տնտեսական գլոբալ գործընթացների վերահսկումը միշտ չէ, որ հնարավոր է: Ելնելով դրանից՝ այն երկրները, որոնք էական դերակատարում չունեն ԱՄՆ-մնացյալ աշխարհ տնտեսական մրցակցությունում, պետք է փորձեն դիվերսիֆիկացնել իրենց արտարժույթային ակտիվները՝ հիմնական շեշտը դնելով նյութական ռեսուրսների (թանկարժեք մետաղներ, քարեր և այլն) կուտակման վրա:

Գագիկ Տերտերյան
«Նորավանք» հիմնադրամ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆԻ ՎԵՐԱՐԺԵՔԱՎՈՐՈՒՄ

Գլոբալ քաղաքականության հիմնական դերակատարների՝ ԱՄՆ-Մեծ Բրիտանիա և Ռուսաստան-Չինաստան զույգերի միջև այսօր ծավալվել է դասական աշխարհաքաղաքական հակամարտություն: Նման պարագայում առաջին պլան են մղվում գաղափարախոսական խնդիրները: Հատկանշական է, որ 2006թ. ԱՄՆ «Ազգային անվտանգության ռազմավարություն» փաստաթուղթը սկսվում է «Ամերիկյան պատերազմական վիճակում է» բառերով, որոնցից հետո անմիջապես ամրագրվում է. «Ներկայիս վտանգը նոր տոտալիտար գաղափարախոսությունն է, որը հենվում է ոչ թե աշխարհիկ փիլիսոփայության, այլ կրոնական պատկերացումների վրա»:

ԱՄՆ-Մեծ Բրիտանիա

Իրենք՝ անգլոսաքսերը, մշտապես կարևորել են գաղափարախոսության նշանակությունը: Ժամանակակից ամերիկյան պատկերացումների համաձայն՝ գաղափարախոսությունն ազգային անվտանգության տարբեր ոլորտների վերաբերյալ հայեցակարգերի փոխլրացնող համախումբ է: Սակայն մինչև 2000թ. սկզբները անգլո-ամերիկյան քաղաքական ընտրանին խուսափում էր օգտագործել «գաղափարախոսություն» եզրը. համարվում էր, թե դա թույլ կտար զուգահեռներ անցկացնել իրենց և կոմունիստների, նացիստների միջև (վերջինների առումով հարկ է նշել, որ անգլոսաքսոնյան գաղափարախոսական մոտեցումներում գրեթե բոլոր այլազգիներն այս կամ այն չափով որպես մրցակից են ընկալվում):

Ներկայումս Արևմուտքում «գաղափարախոսություն» եզրը լեգիտիմացվել է, այն արձարծվում է ամերիկյան պաշտոնական փաստաթղթերում, քաղաքագիտական գրականությունում. ինչպես տեղեկացնում են լրատվամիջոցները, գաղափարախոսական խնդիրների վերաբերյալ լույս է տեսել ԱՄՆ նախկին պետքարտուղար Մադլեն Օլբրայթի ծավալուն աշխատությունը: Նման ակտիվությունը մասամբ պայմանավորված է նրանով, որ «մնացյալ աշխարհը», իր հերթին, անգլոսաքսոններից սովորել է, թե ինչպես պետք է վարել գործերն այդ խիստ կարևոր ոլորտում: Այլ խոսքերով՝ ատլանտյան գաղափարախոսության համար ներկայումս մրցակցային իրադրություն է ձևավորվել:

Ռուսաստան

Գաղափարախոսության դերի վերագնահատում է կատարվում նաև Ռուսաստանում: Հարկ է հիշել, որ այդ տերության գաղափարախոսական հենքը վերջին 80 տարիներին 2 անգամ հիմնովին ոչնչացվել է: Միևնույն ժամանակ, ռուսաստանյան ընտրանին գիտակցում է, որ առանց գաղափարախոսական համակարգի՝ չի կարող արդյունավետ լինել ներկայիս աշխարհաքաղաքական մրցակցության պայմաններում: Նման համակարգն անհրաժեշտ է ոչ միայն ատլանտյան գաղափարախոսության դեմ պայքարում, այլև այսօր «մեծ եղբոր» դեր կատարող և հարուստ գաղափարախոսական ավանդույթներ ունեցող Չինաստանի հետ հարաբերություններում: Հանգամանքների այդ համախումբը պարտադրում է Կրեմլին շուտափույթ շտկել իրավիճակը գաղափարախոսական ճակատում:

Հունիսին Մոսկվայում տեղի է ունեցել փակ հավաք Պուտինի աշխատակազմի որոշ ներկայացուցիչների, «Եղինայա Ռոսիա» կուսակցության ընտրանու և արևմտյան առաջատար փորձագետների մասնակցությամբ: Այդ հավաքին հրավիրվել էին հանրահայտ գիտնականներ և վերլուծաբաններ Իմանուել Վալերատայնը (ԱՄՆ), Արիել Կոհենը (ԱՄՆ), Ալեքսանդր Ռադը (Գերմանիա), Գեորգի Դերլուզյանը (ԱՄՆ) և այլք (մոտ 10 հոգի): Հանդիպումը

կազմակերպել էր Պուտինի աշխատակազմի ղեկավարի տեղակալ, Կրեմլի գլխավոր գաղափարախոս Վլադիսլավ Սուրկովը:

Քաղաքագիտական-վերլուծաբանական այդ հեղինակավոր խմբի հավաքի նպատակն էր «Եղինայա Ռոսիա» կուսակցության գաղափարախոսական որոշ դրույթների փորձագիտական քննարկումը և այդ կուսակցության նախընտրական լայնածավալ **PR** ռազմավարության մշակումը: Հավաքի ընթացքում որոշվել է, որ «Եղինայա Ռոսիա»-ն այսուհետ որակվելու է որպես պահպանողական: Կուսակցության նման «իմիջը» պետք է հետևողականորեն ներկայացվի ՋԼՄ-ում: Նկատենք, որ այդ որոշումն ավելի քան օպերատիվ է սկսել իրագործվել. ռուսաստանյան ՋԼՄ-ում արդեն հայտնվել են վերլուծական և քարոզչական բնույթի հոդվածներ, որոնցում «Եղինայա Ռոսիա»-ն դիտարկվում է որպես ռուսաստանյան քաղաքական մշակույթի ավանդույթները պահպանող և զարգացնող կազմակերպություն: Նշենք, որ համաձայն Սուրկովի հրապարակային կանխատեսումների՝ այդ կուսակցությունը նվազագույնը դեռ 12 տարի Ռուսաստանում պետք է լինի առաջատարը: Ակնհայտ է, որ այդ հայտարարությունը պարունակում է **PR** տարրեր, սակայն այն արտահայտում է նաև Պուտինի թիմի մտադրություններն ապագայի հանդեպ:

Վլադիսլավ Սուրկովի մոտեցումները

Կրեմլի այսօրվա հիմնական գաղափարախոսին, նկատի ունենալով վերջինիս ազդեցությունը և հեղինակությունը Վ.Պուտինի աշխատակազմում, ումանք անվանում են «երկրորդ Սուլով»: Մակայն Սուրկովն անհամեմատ ավելի ճկուն անձնավորություն է: Հատկանշական է, որ նա իրեն համարում է կուբացի հեղափոխական Էռնեստո Չե Գևարայի գաղափարախոսության կրողը: Նա հանդես է գալիս ունիվերսալ ժողովրդավարության վերաբերյալ ամերիկյան պատկերացումների դեմ՝ փորձելով ապացուցել, որ այդ խնդրում պետք հաշվի առնել ազգային առանձնահատկությունները: Այսօր կրեմլյան գաղափարախոսները շրջանառության մեջ են մտցրել *ինքնիշխան ժողովրդավարություն* եզրը (որն օրերս հնչեցրեց նաև ՌԴ ՊՆ նախարար Սերգեյ Իվանովը): Նման բանավեճերը և մոտեցումները հիշեցնում են խորհրդային տարիները, երբ շատ էր քննարկվում այն, թե ինչ չափով կարող է ազգային բաղադրիչն առկա լինել կոմունիստական գաղափարախոսությունում:

Սուրկովն ակտիվորեն ձևավորում է ռուսաստանյան գաղափարախոսական համակարգը, որը, համաձայն ամերիկյան դեղատոմսերի, պետք է ներկայացնի ամենազանազան բնագավառներին ուղղված հայեցակարգերի մի համախումբ: Նա օրերս նշել է, որ, «անհնարին է միայն վարչարարությամբ պահպանել այն, ինչը պետք է պահպանվի ապագայի տեսլականով, իդեալներով և հոգևոր արժեքներով»: Այս թեզը խիստ կարևոր է, քանի որ Ռուսաստանի ոչ միատարր ժողովրդին միայն վարչարարական միջոցներով կառավարելու փորձը, ինչպես հայտնի է, երկու անգամ հանգեցրել է հեղափոխության՝ դրանից բխող հայտնի հետևանքներով:

Ներկայումս այդ երկրի իշխանությունները փորձում են պետական կառավարման խնդիրների մի մասը լուծել ՋԼՄ-ում վարվող հատուկ քարոզչական տեխնոլոգիաների միջոցով: Մասնավորապես, տեղեկատվության համաձայն, պլանավորվում է ստեղծել հեռուստաֆիլմերի և հաղորդումների շարքեր, որոնց միջոցով հանրությանն անուղղակիորեն «կներշնչվեն» որոշակի մոտեցումներ պետության, իշխանության, բանակի և այլ կառույցների նկատմամբ: Դատելով ռուսաստանյան հեռուստաֆիլմերի բովանդակությունից՝ այդ ոլորտում արդեն որոշակի աշխատանք է կատարվում:

Կրոնի դերը

Ռուսական նոր գաղափարախոսության մշակման համատեքստում առանձնակի տեղ են գրավում հոգևոր ոլորտի խնդիրները: Առանց չափազանցության կարելի է պնդել, որ Ռուսական Ուղղափառ եկեղեցին (ՌՈՒԵ) այսօր անմիջականորեն և մեծ արդյունավետությամբ սպասարկում է Կրեմլի ներքին և արտաքին քաղաքականությանը: Օրինակ, «Մեծ ութնյակի» վեհաժողովի նախօրեին Մոսկվայի նախաձեռնությամբ տեղի ունեցավ կրոնական գործիչների համաժողով, որտեղ մշակված և տեղեկատվական դաշտում լայնորեն արձարծված դրույթ-

ները, փաստորեն, ուղղված են ժողովրդավարության և այլ սոցիալ-հոգևոր հասկացությունների վերաբերյալ գոյություն ունեցող պարզունակ պատկերացումների դեմ:

Հոգևոր-քաղաքական ոլորտում տեղի ունեցող գործընթացներից, որոնք իրագործվում են Կրեմլի և ՌՌԼԵ-ի համատեղ ջանքերով, ուշադրության արժանի են ուղղափառ և կաթոլիկ եկեղեցիների հարաբերությունների աննախադեպ բարելավումը (նախկինում դրանց միջև հակասություններն անհաղթահարելի էին թվում) և առանձին խնդիրների նկատմամբ միասնական մոտեցումների ձեռքբերումը: Ըստ ամենայնի, ուղղափառ և կաթոլիկ եկեղեցիների միջև համագործակցությունն ունի հստակ աշխարհաքաղաքական բովանդակություն և ուղղված է ատլանտյան համակարգի դեմ:

Զուտ հոգևոր ոլորտում ուղղափառների և կաթոլիկների համատեղ ջանքերն ուղղված են անգլո-ամերիկյան բողոքական եկեղեցու ծավալած էքսպանսիայի դեմ: Հայտնի է, որ այսօր որոշ լրատվամիջոցներ, հրապարակելով բազմաթիվ սկանդալային պատմություններ, տեղեկատվական դաշտում վարկաբեկում են կաթոլիկության և ուղղափառության հավաքական «իմիջը»: Այդ ֆոնի վրա բողոքական եկեղեցին ավելի հեշտությամբ է կարողանում իրագործել իր ծրագրերը՝ թույլատրելով ամուսնությունները միասեռների միջև, հոգևոր աստիճաններ շնորհելով կանանց և այլն: Իրագործվում են նաև մասշտաբային նախագծեր, որոնցից պետք է համարել «Դա Վինչիի ծածկագիրը», «Օղակների տերը-Հարի Փոթեր» և շատ այլ ուրիշ ֆիլմերի, գրքերի ստեղծումն ու լայնածավալ սփռումը: Բնորոշ է, որ որպես հակակշիռ՝ Ռուսաստանում վերջերս արդեն տպագրվել են «հակահարիփոթերական» ուղղվածություն ունեցող մանկապատանեկան գրքեր, որոնցում, ի դեպ, բացասական հերոսներն ունեն հրեական ազգանուններ:

Հետևություններ

Գաղափարախոսական հարցերի առաջնահերթ կարևորումը վկայում է այն մասին, որ ռուսաստանյան քաղաքական ընտրանին թևակոխել է նոր փուլ, երբ մտահոգ է արդեն ոչ թե գոյատևման խնդիրներով, այլ ռազմավարական ծրագրերի իրագործմամբ: Այդ են վկայում Վ.Պուտինի վերջին ելույթները, որոնցում հիմնական շեշտը դրվում է մարդկային զարգացման հետ կապված երկարաժամկետ ծրագրերի, ռազմական ոլորտի զարգացման և գիտատեխնիկական առաջընթացի ապահովման խնդիրների վրա (այս վերջին խնդիրը հատկապես հրատապ է, քանի որ գիտատար արտադրանքի մասնաբաժինը կազմում է Ռուսաստանի ՀՆԱ-ի մոտ 6%-ը, մինչդեռ արևմտյան երկրներում այն հասնում է մինչև 60%-ի):

***Գագիկ Տեր-Հարությունյանց
«Նորավանք» հիմնադրամ***

В НАТО НА РОССИЙСКИХ ТАНКАХ: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРИНЯТИЯ ВОЕННОЙ ДОКТРИНЫ И РАЗВИТИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ АЗЕРБАЙДЖАНА

Как заявил недавно генерал Вахид Алиев – военный советник президента Азербайджана, к концу 2006г. Милли меджлис должен принять военную доктрину этой страны, которая разрабатывалась уже в течение нескольких последних лет. По мнению ряда азербайджанских политологов, принятие такого документа позволит не только определить приоритеты военной политики, но и показать сферу реализации основных реформ в военной области, которые планируется осуществить в Азербайджане в ближайшие годы. Немаловажное значение принятие военной доктрины может иметь и для фиксации приоритетов геополитической ориентации страны и степени ее интеграции с НАТО, а также взаимоотношений в военной области с США, Россией и соседями по региону.

Пока еще рано судить о том, каким будет текст документа и насколько он будет учитывать западный или же наоборот – российский подходы к созданию аналогичных концептуальных документов в военной сфере и в вопросах национальной безопасности. Скорее всего, будет предпринята попытка совместить американский/западный и российский подходы как в методике подготовки данных военно-политических документов, так и при фиксации приоритетов в сфере безопасности и внешней политики. К слову, еще в марте 2004г. парламент Азербайджана принял законопроект «О национальной безопасности», который должен был дать основные правовые рамки деятельности в данной сфере и был призван определить правовые основы обеспечения безопасности Азербайджана. Тогда, выступая на заседании Милли меджлиса, замминистра национальной безопасности Азербайджана Фуад Искендеров сказал, что законопроект готовился четыре года и в целом отражает вопросы обеспечения безопасности страны и проблемы глобальной безопасности. Надо отметить, что тогда оппоненты от оппозиции обвинили представителей властей, что данный законопроект в целом не только отражал российский подход в подготовке документов в сфере безопасности (с упором, в основном, на внутренние аспекты национальной безопасности), но даже в отдельных случаях просто копировал целые предложения и определения из соответствующих российских документов – например, в азербайджанском документе почти полностью воспроизводились абзацы из Закона РФ «О безопасности» 1992г. или «Концепции национальной безопасности России» 2000г.

Тем не менее, в данном случае следует предполагать, что при подготовке именно военной доктрины Азербайджана будут использованы скорее западные и натовские стандарты в принятии данных документов. Это связано, во-первых, с тем, что само принятие военной доктрины (равно как и Концепции национальной безопасности страны и ряда других документов) является одним из необходимых условий реализации Плана индивидуального партнерства Азербайджана с НАТО (IPAP), во-вторых, именно в таких и аналогичных концептуальных документах должны фиксироваться приоритеты страны во внешней и оборонной политике. А для Азербайджана, насколько известно, основным вектором ориентации в данных сферах объявлены интеграция с НАТО и усиление двусторонних отношений с США, Турцией и Великобританией.

Можно предположить, что этот документ будет в целом носить декларативный характер, но некоторые зафиксированные в нем положения дадут основания судить о перспективах военного строительства страны. Для понимания реальной политики Азербайджана в этом направлении особый интерес могут также представлять чисто военные и военно-технические

аспекты данного документа. Объявлено, что с момента принятия военная доктрина должна стать фундаментальной основой для проведения масштабной военной реформы и параллельного усиления военного потенциала страны в ее противостоянии с Арменией и Нагорным Карабахом.

Исходя из этого, по мнению ряда азербайджанских экспертов, в доктрине должно быть закреплено, что военная реформа затронет такие важнейшие сферы, как принятие концептуальных документов относительно военного строительства в стране, изменение организационно-штатной структуры вооруженных сил (с целью повышения мобильности и управляемости частей и подразделений), техническое перевооружение и модернизация вооружения и военной техники, развитие военно-промышленного комплекса, повышение уровня подготовки и комплектования личного состава, углубление военно-гражданских отношений. Отмечается также, что приоритетными направлениями должна стать лучшая подготовка командного состава (в том числе офицеров запаса) и в целом – улучшение общей мобилизационной системы обеспечения вооруженных сил Азербайджана на случай начала военных действий. Однозначно также, что попытки реализации военной реформы в этой стране вряд ли коснутся такой фундаментальной и трудноразрешимой в обозримом будущем проблемы, как полный перевод ее на профессиональную основу. Скорее всего, в Азербайджане, как и практически во всех постсоветских государствах, сохранится смешанный принцип комплектования вооруженных сил, где контрактниками будут укомплектованы только некоторые элитные части или же определенные воинские специальности, требующие более профессиональной и долговременной подготовки.

Тем не менее, вне зависимости от успехов и темпов реализации возможной военной реформы в Азербайджане, можно утверждать, что его вооруженные силы будут продолжать страдать от острых проблем, связанных с коррупцией, клановостью и nepотизмом на всех ступенях армии, а также от низкого профессионального уровня офицерского состава. Таково мнение многих западных экспертов. Это подтверждают устойчивая динамика и «глубокие традиции» в данных сферах, сложившиеся в вооруженных силах Азербайджана за «посткарабахские» годы ее существования, особенно в последний период под «чутким и компетентным» руководством нынешнего министра обороны Сафара Абиева.

Что касается развития военно-технического и военно-промышленного потенциала Азербайджана, то тут возникает определенная проблема. Несмотря на громогласные заявления высшего военно-политического руководства страны о развитии в стране собственного ВПК, очевидно, что даже при максимальных денежных вливаниях этого невозможно достичь с учетом нынешнего промышленного и технологического потенциала Азербайджана. Полностью обеспечить себя собственным оружием и многими видами боеприпасов Азербайджан не способен даже в отдаленной перспективе, несмотря ни на какие финансовые доходы от продажи нефти. Хотя в настоящее время республика способна своими силами обеспечить текущий ремонт определенных видов боевых самолетов и вертолетов – при некоторой модернизации эту задачу могут выполнить гражданский ремонтный авиазавод на аэродроме «Бина» или же мощности бывшего военно-транспортного аэродрома «Кала» (под Баку). Кроме того, ремонт основного самолета азербайджанских ВВС – истребителя МиГ-25 – можно при определенных условиях организовать и на бывшей советской авиабазе «Насосная», где они в основном и базируются. Есть сведения, что средний ремонт истребителей МиГ-25 на этой базе уже производится с помощью специалистов из России и Украины. В Азербайджане производятся также реактивные системы залпового огня (РСЗО) и боеприпасы к ним, а также минометы и некоторые виды боеприпасов.

В то же время Азербайджан испытывает определенные трудности с ремонтом бронетехники. Ремонтных мощностей по ремонту танков и боевых бронированных машин (в отличие от предприятий по ремонту авиационной техники) с советского времени в Азербайджане не осталось, и еще со времен карабахской войны Азербайджан был вынужден пользоваться услугами бывшего российского 142-го ремонтного завода Закавказского военного округа в Тби-

лиси или же посылать свою технику на ремонт в Украину (хотя, возможно, вскоре определенную помощь республике сможет оказать Беларусь, с которой Азербайджан ведет активные переговоры о военно-техническом сотрудничестве). Аналогичная ситуация и в некоторых других отраслях военной промышленности, где у республики нет никаких шансов на создание в обозримом будущем собственного производства или ремонта особенно сложной военной техники или многих видов боеприпасов.

Так что, несмотря на громкие слова руководства Азербайджана о создании отдельного министерства оборонной промышленности, его было бы правильнее назвать «министерством по закупкам и импорту вооружений», так как основной функцией данного ведомства станет, видимо, масштабное приобретение различных вооружений в странах СНГ и Восточной Европы. Вот здесь за последние несколько лет Азербайджан действительно добился «серьезных успехов», и активная милитаризация страны увеличивается с каждым годом. Особо активными партнерами в данной сфере являются Украина, Россия, Беларусь, а также Болгария и Чехия. В частности, согласно только официальным сведениям, приводимым в Регистре ООН по обычным вооружениям, в 2002г. в Болгарии Азербайджаном было закуплено 36 130-мм орудий М-46, а в Украине – 72 100-мм противотанковых орудий МТ-12. В 2002г. Грузия продала Азербайджану 6 штурмовиков Су-25. Кроме этого, было закуплено определенное количество танков Т-72 в Словакии и Украине. Беларусь в 2005г. также официально объявила о продаже Азербайджану 19 танков Т-72 (в азербайджанской печати сообщалось о покупке в этой стране даже 270 единиц танков, однако это представляется маловероятным). В том же 2005г. в Украине было закуплено 25 танков Т-72 и 2 БМП-1, а также 72 120-мм минометов ПМ-38. Однако наиболее дестабилизирующим для региональной безопасности фактом милитаризации Азербайджана следует считать поставку Украиной в 2004-2005 гг. 12 установок 300-мм реактивных систем залпового огня 9А52 «Смерч» (с дальностью стрельбы до 70 км), по своему поражающему воздействию вплотную примыкающих к категории оружия массового уничтожения.

Впрочем, Азербайджан увеличивает темпы своей милитаризации не только за счет закупок различных вооружений. В некоторых случаях ему удается увеличить свой арсенал и в результате практически безвозмездных поставок со стороны главного военно-политического союзника Армении – России. Среди последних «достижений» Баку – договоренность о передаче ему российской стороной более двадцати танков и БМП с выводимой Ахалкалакской военной базы за счет транзита ее вывода из Грузии по азербайджанской железной дороге. Кроме того, Баку пользуется льготными условиями по покупке в России новой военной техники по внутренним ценам: практически так же, как и активный член ОДКБ Армения.

Таким образом, можно утверждать, что в случае принятия новой военной доктрины, которая, скорее всего, будет иметь декларативный характер, Азербайджан попытается лишь зафиксировать основные политические приоритеты страны в сфере безопасности, увязав их с перспективами отношений с НАТО, ГУАМ и т.д. Вместе с тем основной акцент в развитии вооруженных сил будет сделан не на приведение их в соответствие с западными стандартами (особенно в таких сферах, как военно-гражданские отношения, подготовка личного состава и т.д.), а на масштабное оснащение оружием советского/российского производства, которое будет во все больших количествах закупаться в России, других странах СНГ, а также в Восточной Европе. При этом все это будет делаться Азербайджаном с нарушением существующих международных режимов по ограничению вооруженных сил в Европе и в условиях отсутствия какой-либо серьезной реакции со стороны мирового сообщества и ведущих держав.

Сергей Минасян

КОРЕЙСКИЕ РАКЕТНЫЕ ИСПЫТАНИЯ

Самым знаменательным событием в июле стали ракетные испытания, осуществленные КНДР. В ночь на 5 июля Пхеньян произвел испытания новой межконтинентальной баллистической ракеты «Тэпходон-2». Хотя официально КНДР не заявляла о количестве и наименовании выпущенных ракет, по словам начальника Генштаба Юрия Балувеского, российские технические средства контроля наблюдали за пусками ракет КНДР. «По одним данным, это были ракеты различного класса, по другим данным – все ракеты были межконтинентальные», – заявил Балувеский на пресс-конференции. (Стоит отметить, что в то же время радиолокационная станция «Днепр», расположенная в Иркутской области, не смогла отследить пуски, поскольку северокорейские ракеты летели слишком низко для ее радаров).

Отметим, что МБР «Тэпходон-2» является новым достижением северокорейского ВПК. 30-метровая трехступенчатая ракета, дальность полета которой составляет порядка 6000 км, способна нести ядерный заряд и долететь до Аляски. «Тэпходон-2» может нести ядерный заряд весом до 1000 кг. (По оценкам американских экспертов, Северная Корея располагает достаточным количеством оружейного плутония для 13 ядерных зарядов).

По данным минобороны Японии, три первые ракеты упали в Японском море. Третьей, возможно, была МБР «Тэпходон-2». Остальные, по данным японского военного ведомства, скорее всего, были ракетами «Нодон», дальность действия которых достигает 1,3 тыс. км. По южнокорейским данным, были произведены также запуски тактических ракет «Скад-С». Стоит отметить, что на вооружении у Пхеньяна есть модернизированные ракеты «Скад», которые по своим характеристикам приближены к «Нодон», являющейся ракетой среднего радиуса действия.

По сообщению японского правительства, первый запуск был осуществлен около 03:00 (4 июля, 22:00 мск), еще три – с интервалом в час. Испытание пятой ракеты было произведено примерно в 07:30 (02:30 мск). Три первые ракеты упали приблизительно в 500-600 км к западу от японского острова Хоккайдо и в 700 км к северо-западу от порта Ниигата. Как сообщили в японском военном ведомстве, район падения ракет оказался гораздо ближе к России, чем к Японии. По словам японских специалистов, ракеты утонули внутри 200-мильной эксклюзивной экономической зоны РФ.

Корейские испытания вызвали легкую панику в Японии. Директор Управления Национальной Обороны Японии Фукусиро Нукага заявил, что рассматривает как «непосредственную угрозу для Японии» тот факт, что почти все выпущенные ракеты упали в одном и том же районе Японского моря. «Именно поэтому системы противоракетной обороны (ПРО) наземного и морского базирования должны быть размещены как можно скорее», – считает глава оборонного ведомства. Напомним, что еще в декабре 2005г. правительство Японии приняло решение разработать совместно с США систему ПРО. Обсуждение этого проекта началось в 1998г. – после первого испытания баллистической ракеты со стороны КНДР. Стоимость совместного проекта оценивается в \$3 млрд. При этом Токио должен частично пересмотреть свою военную доктрину, в частности – отказаться от моратория на экспорт вооружений.

В ответ на ракетные испытания США, Япония, Великобритания, Франция и ряд других стран призвали ввести против КНДР санкции. Против высказались лишь КНР и Россия. Как заявил глава российского МИД Сергей Лавров, «санкции контрпродуктивны – Северная Корея будет в ответ угрожать». В свою очередь КНДР совершила в ответ запуск еще одной ракеты, а замглавы дипломатической миссии КНДР при ООН Хан Сон Нель предупредил, что в случае принятия санкций Пхеньян предпримет «всесторонние ответные меры». Если Совет Безопас-

ности ООН примет санкции против КНДР, они будут действенны только тогда, когда к ним присоединятся Китай и Южная Корея, так как именно на эти страны приходится соответственно 33 и 24% всего северокорейского экспорта. В таком случае экономике Северной Кореи будет грозить окончательный коллапс. Однако и Пекин, и Сеул выступают против введения санкций против Северной Кореи. При этом Москва и Пекин выступают за принятие официального заявления от имени председателя Совета, которое бы послало Северной Корее четкий сигнал о серьезных последствиях ее последних шагов для сохранения стабильности в Восточной Азии.

Несмотря на то, что северокорейские ракеты вызвали большой резонанс (стоит отметить, что цены на нефть после испытания побили мировой рекорд, превысив отметку \$75 за баррель), с военной точки зрения испытания можно характеризовать как провалившиеся. «Тэпходон-2» упала в море уже через 42 секунды после запуска. По телеметрическим данным наблюдений с военного спутника США, в промежутке между 35-й и 40-й секундой полета с МБР произошел «катастрофический механический сбой», в результате которого ракета «начала беспорядочное вращение и через несколько секунд взорвалась». При этом для корейской стороны весьма трудно будет исправить свои ошибки, так как КНДР не имеет станций слежения нужной мощности, чтобы иметь необходимую информацию о неполадках в полете ракеты. В то же время источники южнокорейской разведки сообщают о намерениях КНДР продолжить запуски МБР в ближайшее время. Вероятнее всего, для Пхеньяна испытания носят скорее провокационно-политический характер.

С точки зрения Пхеньяна, КНДР был выбран удачный момент для демонстрации военной мощи. США настолько застряли на Ближнем Востоке, что не имеют на сегодняшний день серьезных средств давления на Пхеньян. Учитывая внутренние экономические проблемы, руководству КНДР на сегодня выгодно нагнетание ситуации вокруг страны, так как позволяет использовать образ внешнего врага как фактор поддержания сплоченности в обществе.

Глобальная ракетная эскалация

Однако, как показывает анализ ситуации, Вашингтон именно сейчас все более сосредотачивает свое внимание на этом регионе. В целом, регион Дальнего Востока все более активизируется с военно-политической точки зрения. Уже сам факт того, что Токио намерен развернуть собственную ПРО – при том, что Япония после 1945г. придерживается подчеркнуто пацифистической политики, – говорит сам за себя. Сразу же после испытаний Тайвань заявил о намерениях испытать крылатую ракету с дальностью полета 600 км. Отметим, что пуск такой ракеты станет нарушением режима контроля над распространением ракетных технологий, страны-участницы которого согласились соблюдать ограничения на разработку ракет с дальностью полета свыше 300 км. Однако Тайвань до сих пор не присоединился к этому режиму.

Отметим, что до этого показательные испытания провели Россия и США. Пентагон провел 23 июня очередное успешное испытание в рамках создаваемой системы противоракетной обороны (ПРО) морского базирования. Ракета-перехватчик «Стэндрд-3», запущенная с борта корабля, поразила на высоте свыше 160 км над Тихим океаном отделившуюся от носителя учебную боеголовку. В ходе нынешнего испытания боеголовка была выведена в космос баллистической ракетой средней дальности, стартовавшей с полигона на тихоокеанском острове Кауаи (штат Гавайи). Примерно 4 минуты спустя на ее перехват с крейсера «Шилох» была запущена противоракета «Стэндрд-3». Еще через 2 минуты цель была поражена за пределами земной атмосферы примерно в 380 км к северо-западу от Кауаи. Крейсер «Шилох» оснащен многоцелевым зенитно-ракетным комплексом ПВО «Иджис», радар которого осуществляет наведение с помощью компьютерной системы.

30 июня атомный подводный ракетоносец «Тула» Северного флота выполнил успешный учебно-боевой пуск баллистической ракеты по полигону «Кура» на Камчатке. Запуск был произведен из акватории Баренцева моря. (Атомный подводный ракетоносец «Тула», осуществивший пуск ракеты, относится к субмаринам проекта 667БДРМ («Дельфин»). Подлодка

вооружена 16 ракетами РСМ-54. Субмарины данного типа являются основой морской составляющей ядерной триады России, на вооружении ВМФ РФ находятся шесть «Дельфинов». Ракета РСМ-54 «Синева» принята на вооружение в 1987г., она устанавливается на борту ракетных подводных крейсеров стратегического назначения проекта 667БДРМ (по западной классификации Delta IV). Ракета может нести от четырех до десяти ядерных боевых зарядов мощностью до 200 килотонн каждый.)

Дестабилизация в индо-пакистанском регионе

В то же время Соединенные Штаты активно работают в плане нагнетания ситуации. В начале июля президент США Джорж Буш обратился к Конгрессу с просьбой одобрить поставки Пакистану истребителей F-16. Администрация президента представила пакет предложений: Конгресс может одобрить продажу Пакистану 18 новых истребителей F-16, либо участие США в работах по модернизации существующего парка F-16 ВВС Пакистана. Кроме того, предполагается поставка 26 уже бывших в эксплуатации истребителей. Контракт оценивается в \$5 млрд.

У Конгресса есть 30 дней на то, чтобы одобрить сделку с традиционным союзником США. Госдепартамент США заявляет, что возможные поставки истребителей Пакистану никак не связаны с сотрудничеством в области ядерной энергетики США и Индии.

Поставки истребителей F-16 последних серий либо капитальный ремонт и модернизация имеющихся самолетов крайне важны для поддержания боеготовности ВВС Пакистана в условиях, когда Индия – его давний и непримиримый соперник – активно пополняет свои ВВС новейшими истребителями Су-30 и модернизированными МиГ-21.

Самолет F-16 *Falcon*, производимый компанией *General Dynamics* с 1975г., представляет собой легкий многоцелевой истребитель, предназначенный для завоевания господства в воздухе и нанесения ударов по наземным целям. По своим летно-техническим характеристикам и боевым возможностям он примерно соответствует самолетам МиГ-29. Различные варианты F-16 в настоящий момент составляют основу ВВС США и их союзников.

Одновременно Агентство по сотрудничеству в сфере обороны и безопасности США одобрило поставку Пакистану оружия и боеприпасов к истребителям F-16, в том числе большого количества бомб, предназначенных для поражения командных бункеров и ракетных шахт.

Вместе с вооружением будут поставлены запасные части, ремонтные и модернизационные комплекты, программное обеспечение и оборудование для совмещения оружия с бортовыми системами истребителей, оборудование для проверки работоспособности оружия и тренировки технического персонала. Общая стоимость контракта составляет \$650 млн.

До этого Пакистан уже в течение нескольких лет пытался приобрести истребители, но неизменно получал отказ. Однако на этот раз администрация Буша намерена пойти на резкую милитаризацию взрывоопасного региона.

Несмотря на то, что официальный Дели резко отреагировал на поставки вооружений Исламабаду, в действительности ВВС Индии на сегодняшний день превосходят ВВС Пакистана. На вооружении Индии уже находятся около 50 самолетов Су-30, которые превосходят F-16. При этом Дели намерен довести их численность до 130 самолетов.

Индия, в свою очередь, воспользовалась поводом, а также запусками со стороны КНДР и провела испытание баллистической ракеты среднего радиуса действия «Агни-3». Ракета способна нанести ядерный удар по Пекину и Шанхаю (дальность полета превышает 1800 км). О готовности ракеты к запуску Министерство обороны страны объявило еще в мае текущего года, но до настоящего времени Индия соблюдала мораторий на испытания. Однако и индийская ракета не поразила учебную цель, рухнув в Бенгальский залив по причине технической неисправности.

Для США Пакистан на данный момент весьма важен, так как является стратегически важным пунктом в случае военной акции против Ирана. В то же время Вашингтон пытается балансировать между Дели и Исламабадом, предлагая Индии сотрудничество в сфере ядерных технологий.

В целом, активизация действий в регионе говорит о том, что в ближайшее время глобальное противостояние может перейти из зоны Ближнего Востока в регионы, граничащие с Китаем. Для Вашингтона Пекин становится основной головной болью, поэтому дестабилизацию в регионе Соединенные Штаты смогут использовать для ослабления позиций Китая. При этом возможно создание глобального пояса нестабильности – от Ирака и Ирана до Китая.

Наращивание американской мощи

США в свою очередь продолжают наращивать боевую мощь, что говорит о непрекращающихся намерениях играть серьезную роль в конфликтных зонах мира.

Министерство энергетики США 30 июня сообщило о том, что направит \$470 млн на модернизацию термоядерных бомб B61. Неуправляемые авиабомбы B61 входят в арсенал стратегических бомбардировщиков B-2 и B-52. Пентагон разрабатывает планы по использованию этих бомб для поражения сильнозащищенных заглубленных целей – например, ракетных шахт и ядерных объектов на территории Ирана и Северной Кореи. Термоядерные заряды бомб B61 изготовлены с использованием урана. Их тротильный эквивалент может варьироваться от 10 до 300 килотонн, в зависимости от поставленной задачи. В настоящий момент в арсеналах ВВС США хранится 750 бомб этого типа.

Также концерн *Eurocopter* выиграл тендер на поставку легких вертолетов для армии США. *Eurocopter* поставит в армейскую авиацию США 332 новейших легких вертолета *UH-145*. Эта машина является военной версией вертолета *EC-145*, выпускающегося с 2002г.

Новый вертолет, созданный на основе разработок входящей в концерн *Eurocopter* компании *Messerschmitt-Belkow-Blohm*, имеет взлетный вес до 3600 кг, скорость полета – 246 километров в час. Вертолет несет двух членов экипажа и до восьми солдат. Дальность полета машины составляет 680 км. Вертолет может использовать легкое вооружение на внешней подвеске – пулеметные контейнеры или блоки неуправляемых ракет. Машина предназначена для выполнения транспортных, десантных, разведывательных и патрульных задач. С установкой прицельно-навигационного комплекса *UH-145* будет исполнять роль лидера и наводчика подразделений боевых вертолетов *AH-64 Apache*. В составе армейской авиации США вертолеты европейского производства заменят многоцелевые машины *UH-1H* и разведывательные *OH-58*.

Самвел Мартиросян
Фонд «Нораванк»

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Международный телекоммуникационный союз (*International Telecommunication Union*) при ООН провел исследования уровня развития информационных технологий (ИТ) в 180 странах. Результаты исследований выражены в так называемом Индексе цифровых возможностей (*Digital Opportunity Index*). В прошлом году число стран, рассматривавшихся при составлении рейтинга, было около 40.

Первое место было присуждено Южной Корее, поскольку в этой стране значительно развита и востребована населением технология широкополосного доступа в Интернет. Далее следуют Япония, Дания, Исландия, Гонконг, Швеция, Великобритания и Норвегия. США заняли лишь 21-е место. Эксперты особо отметили высокие темпы развития этого сегмента ИТ-рынка в развивающихся странах, в том числе России и Индии. Так, последней за четыре года удалось добиться удвоения основных показателей развития телекоммуникационной отрасли. Россия же находится в списке на 61 месте между Малайзией и Доминиканской республикой.

Из стран Южного Кавказа Армения заняла 120-ое место, Азербайджан – 99-ое, а Грузия – 84-ое. Чтобы понять, почему Армения оказалась на столь плачевном месте, надо иметь в виду, что монопольные позиции компании «АрменТел» в сфере международного выхода, огромные цены на Интернет-услуги и, как результат, очень маленькое количество пользователей, отбросили республику дальше многих африканских стран. На индекс повлияли высокие цены на телефонную связь в сравнении с доходами населения, отсутствие доступных для населения переносимых телекоммуникационных возможностей, дороговизна оборудования и другие факторы.

Развитие Интернета идет с такой скоростью, что в развитых странах обычные пользователи могут себе позволить арендовать широкополосные каналы, скорость которых сравнима, либо даже превосходит весь канал международного выхода, предоставляемый Армении компанией «АрменТел».

Самые низкие цены за широкополосный доступ к Интернету

Страна	Скорость в Кб/с	Ежемесячная оплата (в долларах США)
Япония	51200	31.19
Корея	51200	40.59
Голландия	20480	27.97
Тайвань	12288	22.67
Швеция	24576	56.08
Сингапур	30720	73.17
Италия	12288	37.23
Финляндия	24576	85.64
Франция	10240	37.29
США	4096	20.00

Интегральный индекс уровня развития ИТ (DOI) был получен на основе анализа и сопоставления 10 показателей, разделенных на три группы: доступность, инфраструктура и востребованность:

1. Количество пользователей мобильной телефонной связи на каждые сто жителей.
2. Количество пользователей Интернета на каждые сто жителей.

3. Количество подписчиков широкополосного доступа к Интернет-связи на каждые сто жителей.
4. Тарифы на Интернет-связь в сравнении со средним доходом населения страны.
5. Тарифы на мобильную связь в сравнении со средним доходом населения страны.
6. Доля семей с фиксированной телефонной связью.
7. Доля семей, имеющих персональный компьютер.
8. Доля семей, имеющих доступ к домашнему Интернету.
9. Доля людей, пользующихся Интернетом.

Индекс цифровых возможностей (ИЦВ)

Страна	ИЦВ	Место в мире
Южная Корея	0.79	1
Япония	0.71	2
Дания	0.71	3
Исландия	0.69	4
Гонконг	0.69	5
Швеция	0.69	6
Великобритания	0.67	7
Норвегия	0.67	8
Голландия	0.66	9
Тайвань	0.66	10
Германия	0.63	19
Эстония	0.63	20
США	0.62	21
Россия	0.45	60
Турция	0.45	58
Китай	0.42	74
Беларусь	0.41	76
Грузия	0.39	84
Азербайджан	0.36	99
Индия	0.29	119
Армения	0.29	120
Гайана	0.29	121
Вьетнам	0.28	123
Чад	0.01	180

Фонд «Нораванк»